ÑAPA

Weekendbijlage
van dagblad Amigoe

zaterdag 16 augustus 2014

I-Animal
‘Honden zijn ook leuk en lief’

Pagina 10 & 11

Inhoud

Voorpagina 1

Inhoud 2

Uitgelicht 3

Gezondheid 4 & 5

Antilliaanse-Nederlandse woorden in Groene Boekje 6 & 7

Literatuur 8 & 9

'Honden zijn ook lief en leuk' 10 & 11

Eten & drinken 12

Historie 13

Business 14 t/m 18

Puzzels 19

Foto van de week.

Een jonge uil staat letterlijk op het punt van uitvliegen en kijkt pienter de grote buitenwereld in. Het 'hol' van zijn ouders was maar wat krap! Dus eindelijk de vrijheid tegemoet. Hans A. Hoogland uit Aruba stuurde deze treffende foto in.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres
email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

EINDREDACTEUR Hans Vaders

VORMGEVING Wendela Ataliede
Linda van Eekeres
Oscar Vanegas

Voorpaginafoto: Ken Wong

Aan deze Ñapa werkten mee:

Evert Bongers
Marius Bremmer
Monique Casimiri
Caroline Castendijk
Elisa Koek
Brede Kristensen
Judice Ledeboer
Eline Lotter Homan
Wouter Mol
Milangela Plate
Jan de Ruijter
Elton Sint Jago
William ten Veen
May Voges
Mineke de Vries
Miriam de Windt
Ken Wong

Thuis.

Schieten

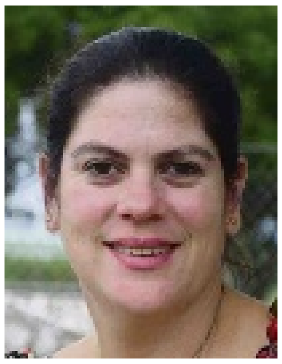

Monique Casimiri

Na ruim tien uur reizen staan we weer op Curaçaose bodem. De eigen geur, de warmte, de mensen, het is allemaal weer even vertrouwd en fijn. Na de douanecontrole rent onze zoon voor ons uit naar buiten, naar opa en oma toe. Veilig in hun armen komen ze ons tegemoet. Hoe anders had het kunnen lopen.

We zijn nog niet de trap op richting auto als we schoten horen. Niet van een enkel pistool, maar van een automatisch wapen. Vele schoten, kort na elkaar. We duiken ineen en besluiten ter plekke om te rennen naar de auto. Om ons heen zien we mensen op de grond gaan liggen. Je voelt de angst om je heen. Met ons is ook een grote groep scouting-kinderen aangekomen, maar daar denk ik pas veel later die avond weer aan. De eerste zorg is het eigen gezin veilig in de auto en van het vliegveld af te krijgen. En dat is gelukt. Voor ons wel. Voor anderen niet. Zij moesten met de ambulance worden afgevoerd of erger. Hoe anders had het kunnen lopen.

Ik kan het beeld maar niet van mijn netvlies krijgen van die kleine die naar opa en oma rent. Stel dat ze op dat moment hadden bedacht om te gaan schieten. Wat dan? Had ik dan dit ooit kunnen schrijven? Ik kan het niet eens opbrengen om het op te schrijven, wat er dan had kunnen gebeuren.

Ik ben zo aangetast in mijn veiligheid dat ik nu in een dicht huis zit. Het is nog geen half negen in de avond. De honden slaan aan en ik ben bang. Ik voel me niet veilig. Bij elk hard, onverwacht geluid duik ik inwendig in elkaar. Mijn zoon duikt letterlijk in elkaar en vraagt elke keer angstig: wat is dat mama? De avond van het schieten konden we hem nog redelijk gerust stellen met het verhaal dat het waarschijnlijk vuurwerk is geweest, maar de dag erna konden we er niet meer omheen.

Mogelijk is slachtofferhulp een optie om dit een plek te geven.

Ik kan er niets vrolijks over vertellen. Ik kan er niets positiefs uithalen. Ik kan er geen draai aan geven. Ik kan het niet omdenken. Ik kan alleen denken: wat hebben wij een hoop beschermengelen bij ons gehad, mijn dank is groot. Ik hoop nog heel lang gebruik te mogen maken van jullie en niet alleen ik, ook de anderen van dit bijzondere eiland die hier niets, maar dan ook helemaal niets mee te maken hebben en er toch elke dag hinder van ondervinden.

Nu, na een paar weken, durft mijn zoon pas weer 's avonds in de auto mee te rijden, ik heb inmiddels weer enkele ramen open staan in de avond en ik voel mij overdag als vanouds. Het komt wel goed met ons, maar helemaal onbevangen zal ik nooit meer worden en dat neem ik ze heel erg kwalijk.

Uitgelicht.

Curaçao Reggae Festival

Reggaeliefhebbers kregen afgelopen zaterdag een zeer divers programma voorgeschoteld tijdens de eerste editie van het Curaçao Reggae Festival in Landhuis Brievengat. Er waren naar schatting van de organisatie zo'n 4000 bezoekers die konden genieten van optredens van onder anderen Junior Tecla, Isoco, Grupo Capoeira Brasil, Maikel X, Ashwin Jaydee en de Jamaicaanse zangeres Shuga. Ook operazangeres Tania Kross liet zich als verrassing nog even beluisteren.

Foto's: Caroline Castendijk

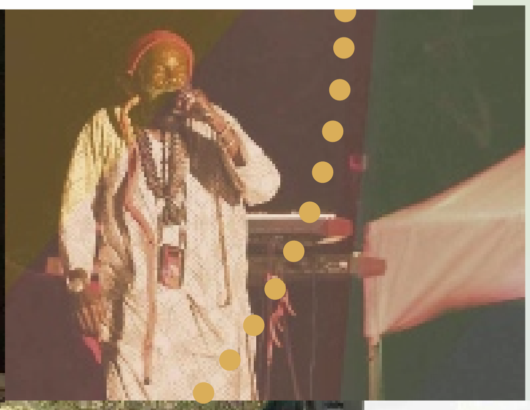

Vragen over... duizeligheid

Tekst: **Wouter Mol**

Op het spreekuur van de huisarts is duizeligheid een veel gehoorde klacht. Als hoofdklacht komt het voor bij 3 tot 14 procent van de patiënten die een huisarts bezoeken. Met name bij mensen ouder dan 65 jaar komt duizeligheid veel voor.

Duizeligheid kan als zeer bedreigend worden ervaren. De sociale en maatschappelijke gevolgen van duizeligheid zijn vaak groot. Bij oudere mensen betekent het soms invalidering, waarbij zelfstandigheid verloren kan gaan.

De meeste mensen ervaren bij duizeligheid een draaierig en/of een licht gevoel in het hoofd, alsof de wereld om hen heen draait of zijzelf rondtollen. Soms heeft men het gevoel alsof men opzij geduwd wordt of in een put valt. Met dit gevoel kunt u moeite hebben met het bewaren van uw evenwicht en gedesoriënteerd zijn. Dit onaangename gevoel kan gepaard gaan met allerlei andere klachten, als: angst, transpireren, geeuwen, zuchten, misselijkheid en braken. Het klassieke voorbeeld van bovengenoemd ziektebeeld is wagen- of zeeziekte.

Hoe werkt het evenwichtsstelsel?

Iedereen krijgt voortdurend informatie over de ruimte om zich heen en over de positie die het lichaam daarbinnen inneemt. Die informatie is afkomstig van: de evenwichtsorganen; halfcirkelvormige kanalen en otolietorganen.

Het evenwichtsorgaan is gelegen in het rotsbeen achter het oor en het is gevoelig voor de stand en veranderingen van de snelheid van het hoofd.

De ogen zijn belangrijk voor de oriëntatie in de ruimte. Iedereen weet uit eigen ervaring dat als u de ogen sluit lopen of stilstaan moeilijker is. Het is dus moeilijker om bij gesloten ogen het evenwicht te behouden.

Het diepe gevoel in spieren en pezen. Vooral de signalen uit de benen en de nek geven informatie over de stand van het lichaam en van het hoofd ten opzichte van het lichaam.

Al deze informatie wordt in eerste instantie verwerkt in de hersenstam (evenwichtskernen) en de kleine hersenen. Van daaruit gaan prikkels naar de spieren van het lichaam, zodat wij onze houding kunnen aanpassen en ons evenwicht bewaren. Ook gaan er signalen naar de grote hersenen, waar het bewustzijn zetelt. Indien daar verkeerde of nog niet bekende signalen binnenkomen, ontstaat het gevoel van duizeligheid.

Waar ligt het evenwichtsorgaan?

Het evenwichtsorgaan ligt in ons binnenoor. Het is een zeer fragiel orgaantje en ligt daarom verscholen achter het rotsbeen, het hardste bot van ons lichaam. Samen met het gehoororgaan vormt het een anatomische eenheid. Gehoorklachten en evenwichtsklachten kunnen daarom gelijktijdig optreden.

Wat zijn de oorzaken?

Elke stoornis op een van de plaatsen in het gehele evenwichtssysteem kan duizeligheid veroorzaken. Vooral een acute aandoening van één evenwichtsorgaan leidt tot heftige duizeligheid met misselijkheid en braken. De klachten kunnen van enkele seconden tot weken duren, waarna spontaan herstel optreedt.

De meest bekende oorzaken van een stoornis van het evenwichtsorgaan zijn: letsel aan het hoofd door een ongeval (scheur in het rotsbeen; hier liggen het binnenoor en evenwichtsorgaan); ontstekingen (griep, middenoorontsteking); de ziekte van Ménière (onvoorspelbare aanvallen van duizeligheid); doorbloedingsstoornissen van evenwichtsorganen en/of hersenen; een goedaardige tumor op de evenwichtszenuw.

Aandoeningen van het gezichtsvermogen en vooral van de oogspieren kunnen aanleiding geven tot duizeligheid. Dit treedt bijvoorbeeld op bij het in gebruik nemen van een (nieuwe) bril of bij oogspierverlammingen.

Het diepe gevoel (in spieren) kan verstoord raken bij aandoeningen van het zenuwstelsel in de benen, bijvoorbeeld bij suikerziekte. Ook andere stoornissen in de zenuwen en spieren die houding en evenwicht bewaren, kunnen een gevoel van duizeligheid veroorzaken. Een bekende oorzaak is nekbeschadiging, optredend bij autobotsingen (whiplashtrauma).

Duizeligheid ontstaat ook bij stoornissen van de regelcentra in de hersenstam en de kleine hersenen, bijvoorbeeld: doorbloedingsstoornissen, zoals hartritmestoornissen en veranderingen in de bloeddruk; stofwisselingsstoornissen, zoals een laag bloedsuikergehalte bij een ontregeling van suikerziekte; vergiftigingen, vooral door alcohol of medicijngebruik.

Ook de grote hersenen zijn gevoelig voor bovengenoemde stoornissen. Bovendien kunnen psychische toestanden als stress en spanningen via een indirecte weg ook tot duizeligheid leiden.

Hoe wordt de diagnose gesteld?

Verreweg het belangrijkste deel van het onderzoek is uw eigen verhaal! Er wordt gelet op de volgende vier aspecten:

- Om wat voor een soort duizeligheid gaat het? Voelt u bewegingen in het hoofd of van het hele lichaam (schommelen of wiebelen), draait de omgeving, bestaat er valneiging of het gevoel te vallen, bent u licht in het hoofd?
- Het verloop in de tijd.

Ontstonden de klachten geleidelijk of acuut, hoe lang heeft de duizeligheid bestaan of bent u continu duizelig?

- Zijn er bepaalde omstandigheden waaronder de klachten optreden of verergeren?

Is het afhankelijk van hoofdbewegingen, bij rechtop gaan staan of tijdens lopen, in drukke winkels, op het werk of treedt het op in bed?

- Zijn er andere verschijnselen, zoals oorsymptomen (verminderd gehoor, éénzijdig of tweezijdig, oorsuizen, pijn of vol gevoel in het oor), misselijkheid, braken, hoofdpijn, het gevoel flauw te vallen of weg te raken, hartkloppingen, transpireren, moeite met praten of slikken, dubbelzien of uitval van een gezichtsveld, benauwdheid, angst?

Ook wordt gevraagd naar het bestaan van andere ziektes en naar medicijngebruik die een mogelijke oorzaak kunnen zijn.

De behandeling van duizeligheid is natuurlijk afhankelijk van het onderliggende ziektebeeld. Wanneer behandeling van de ziekte zelf niet mogelijk is, wordt geprobeerd de klachten die de patiënt ervaart door middel van medicijnen te verminderen.

Duizeligheidsklachten kunnen, via een natuurlijk beloop of door compensatiemechanismen in de hersenen, ook spontaan verminderen of verdwijnen. Uitleg over de oorzaak en het verloop van uw klachten is dan meestal voldoende.

Helaas bestaat er geen pil tegen duizeligheid. Wel kunnen medicijnen bij sommige ziektebeelden, zoals de ziekte van Ménière, de klachten doen verminderen. Daarnaast kunnen er medicijnen worden gegeven tegen de soms bij duizeligheidsaanvallen optredende misselijkheid of braken.

Wat is orthostatische hypotensie?

Orthostatische hypotensie betekent letterlijk lage bloeddruk bij staan. Hierbij functioneert het bloeddrukregulatiesysteem naar de bloedvaten en het hart niet optimaal. Bij plotseling opstaan, vernauwen de bloedvaten zich niet genoeg en neemt de hartslag nauwelijks toe. Het gevolg is dat onder invloed van de zwaartekracht, het bloed zich naar de buik en de benen verplaatst. Hierdoor wordt het hart minder goed met bloed gevuld en neemt de hoeveelheid bloed die het hart per minuut in de slagaders pompt af en daalt de bloeddruk. De bloeddruk kan zo laag worden dat er onvoldoende bloed naar de hersenen gepompt kan worden. Daardoor ontstaan klachten van wazig zien, zwarte vlekken voor de ogen en pijn in de nek. Bij langduriger overeind staan daalt de bloeddruk nog verder en raakt iemand uiteindelijk bewusteloos.

Wat is benigne paroxismale positieduizeligheid?

Hierbij treden aanvallen van draaiduizeligheid op wanneer u uw hoofd beweegt, bijvoorbeeld wanneer u voorover buigt, wanneer u zich in bed omdraait of als u omhoog kijkt. Dit is goed opwekbaar, bijvoorbeeld bij de huisarts. Een aanval duurt hooguit enkele minuten. Benigne paroxismale positieduizeligheid (BPPD) gaat meestal binnen vier weken vanzelf over. Het wordt waarschijnlijk veroorzaakt door een 'verstopping' van de buisjes in het evenwichtsorgaan.

Dr. W.W. Mol is huisarts te Curaçao

Mens & Psyche.

Postpartum depressie

De zwangerschap en de dagen en jaren na de bevalling zijn voor veel vrouwen een genot. Alle zwangerschapskwaaltjes worden voor lief genomen en alle pijn van de bevalling al gauw vergeten door de komst van het kleine wonder. Toch verloopt het niet altijd zo rooskleurig; 'babyblues' of een postpartum depressie kan voor sommige vrouwen juist een rauwe realiteit zijn.

Tekst: **Milangela Plate**

'Babyblues' is de benaming voor de spontane huilbuien, slaapproblemen, prikkelbaarheid, nervositeit, angstige en/of verdrietige gevoelens waar maar liefst 50 tot 80 procent van alle kersverse moeders last van heeft. Geen hele fijne eerste dagen; toch is 'babyblues' een vrij normaal verschijnsel dat enkele dagen tot ongeveer twee weken kan duren.

Postpartum depressie

Zo'n 10 procent van alle jonge moeders krijgt na de bevalling te maken met een postpartum depressie, wat ook wel een postnatale depressie wordt genoemd. Letterlijk vertaald betekent postpartum 'na de bevalling' en betekent postnataal 'na de geboorte'.
In tegenstelling tot de 'babyblues' begint een postpartum depressie pas later, namelijk drie tot vier maanden na de bevalling of als de moeder stopt met borstvoeding geven of weer gaat werken. Daarnaast is het zo dat een postpartum depressie langer aanhoudt dan bij 'babyblues' het geval is.
De symptomen van een postpartum depressie zijn slaapgebrek, gebrek aan eetlust, sterke stemmingswisselingen, hevig boze of prikkelbare reacties, allesoverheersende vermoeidheid, geen zin in seks, gevoelens van schaamte, nergens plezier aan kunnen beleven, schuldgevoelens, het gevoel geen goede moeder te kunnen zijn of het gevoel de nieuwe situatie niet aan te kunnen. Bij een postpartum depressie is de moeder voorts ook geneigd om zich terug te trekken uit het contact met familie en vrienden. Daarnaast hebben sommige vrouwen terugkerende gedachten om hun kind iets aan te doen, zonder dat ook echt te willen doen.

Ontstaansfactoren

Postpartum depressies kunnen zich na elke geboorte van een kind ontwikkelen en niet alleen na de geboorte van het eerste kind. Overigens kan ook na een abortus of een miskraam en zelfs adoptie sprake zijn van een postpartum depressie.
Factoren die het ontstaan van een postpartum depressie in de hand kunnen werken zijn divers. In dit artikel wordt kort aandacht besteed aan de lichamelijke, psychische en sociale factoren.

Lichamelijke factoren

Tijdens en na een zwangerschap gebeurt er veel op hormonaal gebied. Deze hormonale schommelingen hebben een behoorlijke impact op de psyche, soms resulterend in de ontwikkeling van vermoeidheid, traagheid, sombere gevoelens of zelfs een postnatale depressie.
Daarnaast kunnen tekorten aan bepaalde vitamines, evenals veranderingen in bloedvolume, bloeddruk en immuunsysteem veroorzakers zijn van vermoeidheid en stemmingswisselingen na een bevalling.

Psychische factoren

De komst van een baby betekent grote veranderingen en een behoorlijke ontregeling van het leven en ritme van de ouders. Het kost tijd om aan deze verandering te wennen. Slaapgebrek en vermoeidheid maken het er vaak niet gemakkelijker op. De stress die gepaard gaat met deze periode van aanpassing kan, samen met de eerder genoemde hormonale veranderingen, leiden tot stemmingswisselingen.
Een bevalling is op zich al een ingrijpende gebeurtenis te noemen. Soms doen zich tijdens of vlak na de zwangerschap nog andere stressvolle situaties voor, waardoor het de moeder (in spe) allemaal te veel wordt. Zo kan er naast de zwangerschap/bevalling tevens sprake zijn van een scheiding, ziekte, verlies van een naaste, aanhoudende ruzie met de partner of drukte, spanning of problemen op het werk. Ook financiële problemen, gebrek aan sociale steun, complicaties tijdens de zwangerschap, een ongewenste of ongeplande zwangerschap kunnen aanvullende stressvolle factoren zijn. Dergelijke extra psychische belasting kan bijdragen aan het ontstaan of verergering van een postpartum depressie.
Behalve actuele ingrijpende gebeurtenissen kan er ook sprake zijn van oud zeer dat opspeelt. Wanneer een vrouw zelf moeder wordt, raakt de relatie met haar eigen moeder ook weer actueel. Het kan zijn dat onverwerkte en nare ervaringen met haar eigen moeder uit het verleden (bijvoorbeeld van verwaarlozing, verlating of mishandeling) geactiveerd worden op het moment dat zij zelf moeder is geworden. Ook hier weer geldt dat de stress die hiermee gepaard gaat, in combinatie met eerdergenoemde hormonale veranderingen kan leiden tot stemmingswisselingen danwel depressieve stemming.

Sociale factoren

Sommige vrouwen hebben enorme last van maatschappelijke verwachtingen waar zij voor hun gevoel aan 'moeten' voldoen. Bijvoorbeeld de verwachting dat een moeder:
- ...van het begin af aan dolgelukkig moet zijn met haar pasgeboren kindje.
- …zo snel mogelijk weer haar figuur terugkrijgt.
- …met gemak en zonder al te veel klagen gezin, werk en huishouden draaiende 'moet' kunnen houden.

Soms is het een zelfopgelegde druk vanuit perfectionisme, maar soms zijn het ook daadwerkelijk (onuitgesproken) verwachtingen uit de omgeving. Wanneer betreffende vrouw voor haar gevoel niet kan voldoen aan de verwachtingen, dan kan zij zich hier dermate schuldig over gaan voelen dat dit uitmondt in een depressie.

Gevolgen

Een onbehandelde postpartum depressie kan enkele maanden of zelfs langer voortduren. De symptomen van een postpartum depressie kunnen daarbij soms dermate ernstig zijn dat de moeder niet meer goed in staat zal zijn om adequaat voor haar kind te zorgen en/of de nodige dagelijkse handelingen uit te voeren. Ze voelt zich zo slecht dat ze bijvoorbeeld het bed niet uit kan komen en niet in staat is om te reageren op de signalen en behoeften van haar baby.

Een dergelijke situatie kan ertoe leiden dat de hechting tussen moeder en kind problematisch verloopt. De kinderen van moeders die een onbehandelde postpartum depressie doormaken, blijken eerder gedragsproblemen te gaan vertonen, zoals moeilijkheden met slapen, eten en driftbuien. Ook achterstand in taalontwikkeling komt frequenter voor onder kinderen van moeders bij wie een postpartum depressie onbehandeld blijft.
Behalve hechtingsproblemen en gedragsproblemen, doen soms ook relatie- en familieproblemen zich voor als gevolg van een aanhoudende postpartum depressie.

Hulp zoeken

Veel vrouwen die zich na de geboorte van hun kind somber voelen, schamen zich hiervoor en zijn niet geneigd om met anderen hierover te praten of hulp te zoeken. 'Babyblues' en een postpartum depressie zijn echter verschijnselen die zich bij elke vrouw kunnen voordoen en hebben weinig te maken met zwak zijn of een slechte moeder zijn.
Een postpartum depressie is bovendien goed te behandelen. Met een combinatie van medicijnen en gesprekstherapie worden goede resultaten bereikt. Wacht dan ook niet onnodig lang om van uw klachten af te komen; neem gerust contact op met uw (huis)arts of een psycholoog wanneer u last heeft van de eerder beschreven symptomen en deze na twee weken nog niet zijn verminderd of juist erger worden. Ook de partner of familieleden kunnen een rol spelen in het stimuleren van hun partner, familielid of vriendin om zo snel mogelijk

**Milangela Plate is gerontoloog/psycholoog.
Psychologisch Adviesbureau
Take Care B.V.
Email: milangela.plate@takecare.cw**

Botika, lionfish, Antilliaans-Nederlandse

Voor het eerst worden Antilliaans-Nederlandse woorden opgenomen in de nieuwe editie van het Groene Boekje - de officiële woordenlijst van de Nederlandse taal - die in 2015 verschijnt. Woorden uit allerlei schriftelijke taaluitingen van de Caribische eilanden worden volgens een vaste methode geteld, gecheckt en beoordeeld op opname in de woordenlijst. Komt cel erin, makamba, sedula? "We streven niet naar compleetheid maar willen recht doen aan het Antilliaans-Nederlands", aldus Rik Schutz, projectleider spelling bij de Nederlandse Taalunie.

Tekst en foto's: **Mineke de Vries**

Rik Schutz: "Woorden uit alle gebiedsdelen waar Nederlands wordt gesproken verdienen een plaats in de officiële woordenlijst."

"De Woordenlijst van de Nederlandse taal moet een afspiegeling zijn van woorden die gebruikt worden in alle landen waar Nederlands wordt gesproken, dus ook van de Caribische eilanden en Suriname", zegt Schutz. De ruwe lijst voor Antilliaanse woorden is deze zomer afgerond, de rest van het jaar wordt besteed aan filteren en keuzes maken.

Het Groene Boekje, zoals het in de volksmond heet, bevat de officiële spelling en is daarmee leidend voor de schriftelijke taal. Met honderdduizend woorden geeft het slechts een beperkt deel van de miljoenen woorden die we gebruiken. Alleen al in de Van Dale staan er tweemaal zoveel. "Zo'n lijst is dus nooit compleet. Toch worden we soms gebeld of mensen een woord wel mogen gebruiken dat er niet instaat."

1954

Het Groene Boekje uit 1954 - overigens was er in de negentiende eeuw al een editie - is veertig jaar ongewijzigd herdrukt. Schutz: "Dat betekent dat we in 1990 nog niet konden opzoeken hoe we computer moesten spellen." Om niet opnieuw zo'n grote achterstand te laten ontstaan, werd het daarna elke tien jaar herzien, de termijn waarop ook andere talige naslagwerken werden herzien. Na 1995 en 2005 verschijnt in 2015 de derde editie, gemaakt door het Nederlands Lexicografisch Instituut in opdracht van de Nederlandse Taalunie. Naast het inlopen van de achterstand van weleer komen er bovendien steeds woorden bij, een taal leeft tenslotte. Dat betekent dat je verouderde woorden moet schrappen om te voorkomen dat een naslagwerk te dik wordt. "Dat is het mooie van digitalisering ten opzichte van een statisch woordenboek, je kunt veel meer én veel vaker aanvullen. Van Dale bijvoorbeeld actualiseert elk kwartaal online."

In de lijst van 2015 wordt voor het eerst de woordenschat buiten Europa zichtbaar gemaakt. Dat niet eerder aandacht was voor de overzeese gebiedsdelen komt omdat de norm altijd in Nederland lag. Er is dus een forse achterstand in het beschrijven van deze delen van het taalgebied. Schutz: "Ook een zekere koloniale arrogantie en het feit dat het klein is en ver weg speelt mee. De laatste tijd ontstaat echter op beleidsniveau een andere attitude, ook dialecten krijgen culturele waarde. Taalvariëteit wordt belangrijker dan taalachterstand, daarin past deze ontwikkeling."

Het gaat om die gebieden waar Nederlands wordt gesproken en waar Surinaams-Nederlandse of Antilliaans-Nederlandse woorden ontstaan die in Nederland zelf niet voorkomen. Bij de eilanden gaat het in de praktijk vooral om Curaçao, waar het meeste Nederlands is te vinden. Op Aruba is dat minder, Bonaire is erg klein. Nu de ruwe lijst voor op te nemen Surinaamse woorden gereed is - deze bevat momenteel 2577 woorden, waarvan de helft overblijft bij de volgende schifting - zijn de Cariben aan de beurt. In tegenstelling tot de vijfhonderd Surinaams-Nederlandse woorden die al in 2005 waren toegevoegd, zijn Antilliaans-Nederlandse woorden nooit eerder opgenomen.

Werkwijze

Hoe gaat een en ander in zijn werk? Schutz, twintig jaar werkzaam bij uitgeverij Van Dale en inmiddels acht jaar bij de Taalunie: "We zoeken materiaal op de eilanden dat een goede indicatie geeft, zoals kranten, columns, sportverslagen. Soms moeten we ons behelpen met beperkt materiaal, wat onwetenschappelijk is, maar we gaan vooral pragmatisch te werk. Zo moeten teksten digitaal beschikbaar zijn, we kunnen niet voor elke bladzijde een apart computerprogramma maken." Alle teksten worden door een computerprogramma gejaagd, dat werkt op patroonherkenning: het koppelt meervouden, afleidingen en verkleinwoorden aan de grondvorm, oftewel het herleidt woorden tot de woordenboekvorm. Woorden als de, het, een, er en van scoren natuurlijk erg hoog, andere woorden komen juist zelden voor, aan beide categorieën wordt geen aandacht besteed. "Het middengebied is het interessantst, daarmee ga je aan de slag." Met de nieuwe woorden ontstaat het 'verrijkte corpus', de oude woordenschat verrijkt met nieuwe woorden. "Dan kan je gaan tellen en vergelijken en bijvoorbeeld constateren dat een woord uitsluitend voorkomt in het Antilliaanse-Nederlands of Surinaamse-Nederlands."

> **"Een zekere koloniale arrogantie en het feit dat het klein is en ver weg, speelt mee"**

Uitlandig

"We komen veel Spaans/ Portugese en Indiaanse leenwoorden tegen, maar ook lokale namen voor bomen, vruchten, ingrediënten of religies." Een leuke categorie vindt Schutz de woorden die er Nederlands uitzien, maar niet in Nederland voorkomen, zoals belkaart, of het typisch Surinaamse uitlandig (in het buitenland verblijvend). Maar bij een in Suriname veel voorkomend woord als Decembermoorden komt een andere vraag op: hoort dit in een woordenlijst of encyclopedie? Opvallend zijn de 'gewone' Nederlandse woorden als coalitietop of accommoderen, die veel vaker in Suriname voorkomen dan in Nederland. In de huidige ruwe lijst van Surinaamse woorden staat het woord bushouder met een hoge frequentie. "Onze Surinaamse medewerkers bepalen of dat woord werkelijk kandidaat is voor de woordenlijst." Een woord kan ook bij toeval een hoge frequentie hebben, omdat in een periode veel artikelen zijn verschenen met dat woord erin.

Loterijbaas, pastechi

Katrien Depuydt, hoofd Taalbank Nederlands van het Nederlands Lexicografisch Instituut - de Schatkamer van de Nederlandse Taal - in Leiden: "We gebruiken technieken om woorden te vinden die typerend zijn voor een bepaald subcorpus. Het Antilliaans-Nederlandse corpus dat we nu aan het opbouwen zijn, bestaat uit wat literatuur en materiaal van het Antilliaans Dagblad en krijgt binnenkort een toevoeging van bronnen, waaronder de Amigoe. Uit het materiaal is een ruwe lijst gemaakt, het 'Antilliaans deelcorpus', meest Nederlandse woorden die niet in het standaard Nederlands voorkomen: barbecuesnack, transitiekabinet, loterijbaas, ezelopvang,

zeeverkennerij

woorden in Groene Boekje

carnavalsperiode, nummerverkoop, minimarket, oppashuis, baaidag, lionfish. Ook woorden uit deze lijst kunnen betrekking hebben op specifieke onderwerpen in een bepaalde periode. Depuydt: "Eigenlijk zou dus een breder en gevarieerder corpus noodzakelijk zijn. Wat we nog wel proberen uit te zoeken is welke echte Papiamentse woorden prominent in het Antilliaans-Nederlands voorkomen. Daarvoor gebruiken we het Buki di Oro, het Papiamentu Groene Boekje."
We komen dan ingeburgerde woorden tegen als botika en pastechi, waarvoor meestal geen Nederlands alternatief is. In dit deel van de ruwe lijst komen ook woorden voor als: kolebra, stima, kaminda, infrou, koredor, paranda, stoba.

Dit ruwe materiaal wordt nog grondig gefilterd, op eigennamen, namen van bergen, buurten, mensen en ook Engelse leenwoorden. Uiteindelijk blijven de echte kandidaten over. En dan komt de laatste fase. Welke zijn nuttig om op te nemen? Adviseurs die vertrouwd zijn met de Surinaamse of Antilliaanse taal beoordelen dat. Schutz: "We hebben bijvoorbeeld een auteur, een journalist, iemand van de lerarenopleiding, maar ondanks dat het taalkenners zijn, blijft het advies subjectief. Alle nieuwe methodes om materiaal te verzamelen ten spijt, het blijft een samenspel van art en craft."

Koenoekoe of kunuku

Is de lijst klaar dan volgt de kwestie hoe je de woorden gaat spellen. Op de eilanden is een grote variatie in de lokale taal, maar ook eerdere keuzes van spelling in de woordenlijst spelen mee. Wat te doen bijvoorbeeld met de oe-klank? Voor woorden uit (voormalig) Nederlands-Indië besloot men in eerdere edities de u als oe te schrijven (tahoe, ketoembar), maar moeten we daarom nu koenoekoe schrijven als we kunuku bedoelen? Daarbij, er is geen consistentie, want we schrijven ook couscous (uit het Frans) en sudoku (uit het Japans). En wat gebeurt er met accenten? "We lopen tegen veel keuzes aan, maar het zou paternalistisch zijn de oe-spelling voor te schrijven als ter plaatse de u-spelling ingeburgerd is en in sommige gevallen zal het opnemen van twee vormen de beste oplossing zijn. We proberen die dubbelspellingen te voorkomen, maar willen recht doen aan de variëteit dus laten we variaties toe. We sluiten zoveel mogelijk bij lokale ontwikkelingen aan. En eigenlijk verwacht ik voor het Papiaments niet zoveel problemen." Overigens benadrukt Schutz dat er geen spelling van het Papiaments wordt opgelegd. "We nemen Papiamentse woorden op die onderdeel zijn gaan uitmaken van de Nederlandse woordenschat en passen daarop de Nederlandse spellingsregels toe."

Voor de Cariben wordt een ruwe lijst van vijfhonderd woorden verwacht, woorden met een frequentie van minimaal tien keer voorkomen. "Het wordt een kleinere oogst dan de Surinaamse lijst. Enerzijds, omdat het nog steeds een inhaalslag is voor de Antillen, maar ook omdat het Nederlands op de Antillen een formelere status heeft en men er puristischer is. De geschreven taal is veel formeler dan de spontane gesproken taal. En ook wordt in Suriname Nederlands meer als alledaagse spreektaal gebruikt. En juist in de spreektaal ontstaan nieuwe woorden.
Op Curaçao valt op dat woorden uit de spreektaal weinig voorkomen in de schrijftaal. Ook uitdrukkingen, spreekwoorden die op de Antillen vaak anders worden gebruikt, komen in gedrukte vorm zelden voor. Alledaagse Antilliaanse woorden kunnen dus straks ontbreken omdat we ze niet in geschreven vorm tegenkomen."

> **"Woorden als belkaart en uitlandig zien er Nederlands uit, maar worden in Nederland niet gebruikt"**

Digitaal

In 2015 ligt hij er dan de Nederlandse woordenlijst aangevuld met Antilliaanse woorden. Het is de vraag of een dergelijke lijst in 2025 nog een optie is. "Deze keer is nog gekozen voor een digitale én - identieke - papieren versie. De eerstvolgende wordt een veel omvangrijker digitale versie met het boekje als uittreksel daarvan. Voordeel is dat een digitale versie niet hoeft te voldoen aan de strengere selectiecriteria voor een papieren versie: langer meegaan en gebaseerd zijn op bruikbaarheid. Maar digitalisering heeft meer voordelen."
"Alles wat mensen intypen in het zoekvenster slaan we op. Alle vragen naar spelling, vervoegingen of uitdrukkingen is nuttige informatie. Daaruit kan je afleiden wat is opgezocht, maar ook wat niet is gevonden. Een belangrijke bron dus van wat we gaan toevoegen."

Caribische leden

De Nederlandse Taalunie, verantwoordelijk voor het beregelen van de spelling en dus voor het samenstellen van de lijst, is met 35 mensen volgens Schutz een klein ambtenarenapparaat, een mini-ministerie voor taalbeleid in Nederland en de landen waar Nederlands wordt gesproken. Nederland en Vlaanderen zijn lid, Suriname is geassocieerd lid, wat betekent dat het niet aan alle projecten deelneemt. Inmiddels zijn met Curaçao, Aruba en Sint Maarten afspraken over samenwerking gemaakt.
Het Zuid-Afrikaans overigens wordt niet meegenomen in het Groene Boekje. Het mag aan het Nederlands verwant zijn, linguïsten zien het als zelfstandige taal, afgetakt van het Nederlands. Zuid-Afrika is daarnaast nooit een Nederlandse kolonie geweest. Na de politieke omwenteling werden er elf officiële talen vastgesteld, waarvan Afrikaans er één is. Al valt het Afrikaans buiten het beleid van de Taalunie, er is wel een nauwe samenwerking op het gebied van taaltechnologie.

Laconiek

Het Groene Boekje wordt opvallend veel voor taaladvies geraadpleegd, vooral door professionals. "Kennelijk hechten veel mensen aan de norm. De laatste jaren zagen we daarentegen dat de schoolattitude ten aanzien van spelling is veronachtzaamd." Schutz vindt dat zorgelijk, maar is tegelijkertijd laconiek. "Een verschijnsel dat we hun in plaats van zij gaan gebruiken als onderwerp - wat ik zelf vermijd - vind ik vooral interessant als sociologisch verschijnsel. In de zin van ons soort mensen zegt geen hun, net zomin als ze tattoos zetten of piercings dragen. De waarde van taal kan je verbinden aan ethiek en normen. Dat kan ook doorslaan. Ik heb meegemaakt dat een marineofficier de waarde van de krijgsmacht vond dalen toen een tussen-n werd toegevoegd in het woord vlaggenschip." Lachend zegt hij: "Dat gaat mij wat ver, het is geen gelukkig mensentype dat zich wezenloos ergert aan spelfouten."

Lijst

Een ruwe lijst van het Antilliaans deelcorpus, woorden die niet voorkomen in het standaard Nederlandse deel van het Groene Boekje:

vastgoedbelasting
atrakoteam
barbecuesnack
transitiekabinet
overheidsentiteit
loterijbaas
lionfish
ezelopvang
catcracker
carnavalsperiode
nummerverkoop
minimarket
loterijhouder
politiecentrale
kasregistratiesysteem
welstandsbepaling
ontwerplandsverordening
botika
slotbel
rentelastnorm
visionboard
pasaboka
pastechi
zeeverkennerij
boombewoner
kolebra
pumor
bandenman
chillax
oppashuis
schroefworm
arbeidersonrust
baaidag
vuilnisdrum
dipdag
prosperidat
kuarta
kibrahacha
kolebra
shimaruku
stima
kaminda
infrou
trankilidat
koredor
paranda
makutu
rifero
kashupete
stoba

De stilte van het ongesproken

Te gauw komen dichters en gedichten in de vergeethoek terecht. Goede romans van vroeger worden wel gelezen, maar gedichten worden snel vergeten. Tenminste, dat geldt voor de meeste taalgebieden. Niet voor alle gelukkig. In het Russische taalgebied bijvoorbeeld worden belangrijke dichters van vroeger gelezen en geëerd. Er is dus nog hoop.

Tekst: **Brede Kristensen**

Een still van de cd. Vertolking van Gronmama, gezongen doro Martin Buitenhuis, gesproken woord: Zanillya Farrell.

De Surinaamse componist Dave MacDonald heeft het initiatief genomen om een drietal belangrijke Surinaamse dichters met ondersteuning van muziek en interviews voor het voetlicht te brengen. Het gaat om de poëzie van Trefossa (1916-1975), Shrinivasi (1926) en Dobru (1935-1983).

Waarom werden deze drie geselecteerd? Het ontbreken van bijvoorbeeld Michael Slory is wel opvallend. Het heeft met toeval te maken. MacDonald is in 1990 begonnen met het componeren van muziek voor de poezie van Dobru die hij eerder had leren kennen. Later kwam hij gedichten tegen van Trefossa die hem erg aanspraken en weer later ontmoette hij Shrinivasi, die een 'grote indruk op hem maakte'. Vandaar deze selectie. Met steun van verschillende fondsen heeft Uitgeverij 'In de Knipscheer' er een indrukwekkende uitgave van gemaakt, met interessante interviews, schitterende foto's en een fantastische dvd. Ik denk dat dit een heel goed initiatief is en we mogen hopen dat deze dichters nog een lang leven staat te wachten in de Surinaamse herinnering. En wellicht ook daarbuiten.
De meeste in de bundel opgenomen gedichten zijn in het Sranan geschreven. De vertalingen in het Nederlands zijn vaak subliem. Zoals het gedicht 'Way!' van Trefossa, dat in vertaling de titel 'Opzij' kreeg. Het begint zo:
'Ze openen zich voor de zon,
De groene planten,
Als de honger om te groeien
De zaadhuid splijt...'

Dan volgen er regels waarin de dichter deze metafoor op zichzelf betrekt, op zijn koortsachtige verlangen om uit te breken, te groeien, waarna het gedicht met deze gedenkwaardige regels eindigt:
'Wat geketend lag in de put
Zal uitbreken en het heldere licht beroeren'.

Dat 'beroeren van het licht' is een beeld dat de lezer niet snel zal vergeten. Of het Sranan hetzelfde effect heeft, kan ik niet beoordelen. Daar staat: 'sa broko tuka krin leti' , wat letterlijk vertaald zou kunnen worden als 'doorbreken in het heldere licht'. De Nederlandse hertaling komt op mij als veel verrassender over. Wie het vertaald heeft, wordt helaas niet vermeld, maar ik vermoed dat het Trefossa zelf is. Ook de andere vertalingen van zijn gedichten zijn gewoon te goed voor woorden.

Hein Eersel vertelt over het leven van Henri de Ziel, die dichtte onder de naam Trefossa. Hij interviewde tevens Hans Breeveld, Cynthia McLeod en Mavis Noordwijk over hun gesprekken met Trefossa. Voor Breeveld was Trefossa belangrijk omdat hij hem de ogen opende voor de waarde van het Sranan. Trefossa schreef bovendien het Surinaamse volkslied en bedacht de term 'srefidensie' voor zelfstandigheid, dat eerder niet voorkwam in het Sranan. Noordwijk merkt op dat 'de manier waarop hij de typische Sranan-woorden en uitdrukkingen in zijn poëzie gebruikt, een meerwaarde geeft aan het Sranan, de taal die eens als minderwaardig werd beschouwd'. Allen kijken tegen hem op als een mentor en een rolmodel. Trefossa was op zoek naar zijn identiteit als Surinamer. In verschillende van zijn gedichten komt de 'diepe verbondenheid' met zijn land en cultuur naar voren. In het gedicht 'gronmama' wordt deze 'grondmoeder' bezongen als de 'oorsprong en bewaakster van die identiteit'.

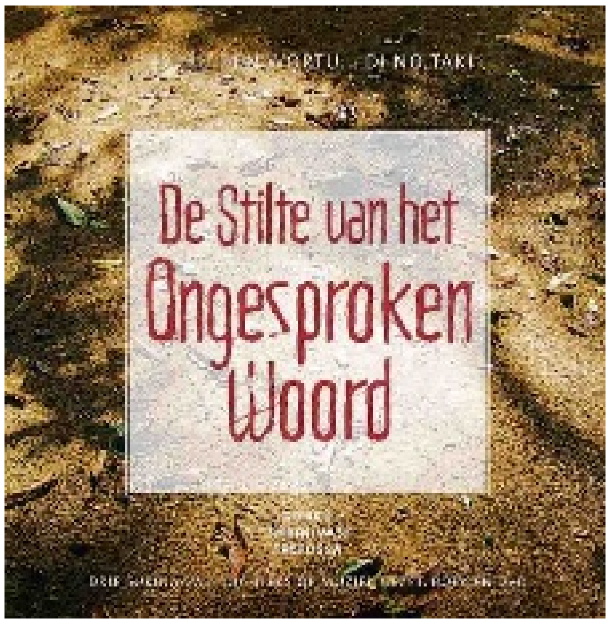

Vervolgens Dobru. De naam betekent in het Sranan 'dubbel' en is afgeleid van de initialen van zijn werkelijke naam Robin Raveles. Hij wordt ingeleid door Cynthia Abrahams. Ze schetst een beeld van een actieve en geëngageerde man, die al vroeg opkwam voor het Sranan. Een enthousiaste man die schrijvers bij elkaar wist te brengen en uiteindelijk de politiek inging en parlementariër werd. Hij reisde veel en dat is ook in zijn werk te merken. Alhoewel hij zich inzette voor de jonge natie Suriname, is er bij hem geen zweem van enghartig provincialisme te bespeuren. Door zijn vele schooloptredens is hij bekend geworden en is zijn invloed op het zelfbewustzijn van veel Surinamers aanzienlijk.

Zijn gedicht Wan (Eén) werd in Suriname beroemd:

'Eén boom
Zoveel bladeren
Eén boom
...
Eén God
Zoveel manieren
Waarop wij hem aanbidden
Maar één Vader
...
Eén volk'

Uit het interview met Gerrit Barron blijkt welke invloed Dobru had op zijn medemensen, die zelf zegt 'voort te komen uit de school van Dobru'. Daarvan getuigt ook Chandra van Binnendijk die hem als beginnend journalist in 1978 leerde kennen toen ze met hem meereisde naar het Wereldfestival voor Jongeren in Havana. 'Dobru wilde voortdurend zijn visie met anderen delen', was haar indruk van Dobru. Hij inspireerde haar 'tot vaderlandsliefde en zelfbewustzijn'.

Zijn zoon Roetoe werd ook geïnterviewd. Met bewondering spreekt hij over zijn vader, die naast al zijn activiteiten ook een goede opvoeder bleek te zijn. Zijn opmerkzaamheid was groot. Hij wist wat er in de zielen van zijn kinderen gebeurde en sprak hen daarop aan. Een anekdote spreekt boekdelen. Roetoe vertelt dat er thuis vaak werd ingebroken. Hij had er met zijn zusje iets op bedacht. Ze hadden een poppenspel met Jan Klaassen, Katrijntje en de duivel als poppen. Ze plaatsten de duivelspop in een bloempot op de trap die toegang gaf tot het huis en dachten zo de dieven af te schrikken. Toen papa thuiskwam riep hij: "Wie heeft de duivelskop op de trap geplaatst?" Hij bleek het helemaal niet met hen eens te zijn: "Je schrikt misschien het slechte af, maar het goede komt nu ook niet." Het lijkt me Dobru ten voeten uit.

Still van de dvd. De dichter en zijn woord (Kavi aur Shabd). Zang: Chy-Kyria Mezas. Gesproken woord: Quinsy Gario.

woord

Als laatste gaan we naar de tweede dichter die in de bundel aan bod komt: de ook op Curaçao bekende Shrinivasi (pseudoniem van Martinus H.Lutchman). Zijn poëzie is van een uitzonderlijke kwaliteit. Als dichter maakte hij een lange en ingrijpende ontwikkeling door. Dat blijkt duidelijk wanneer je zijn vroege werk met zijn latere werk vergelijkt. De soms hoogdravende en verheven taal van het begin is geleidelijk overgegaan in een taal die het hebben moet van minimale woorden en zinnen, die in hun context een maximale betekenis oproepen. Eén van de geïnterviewden Raj Mohan, zelf ook dichter, is getroffen door de combinatie van 'diepgang en eenvoud' bij Shrinivasi. Dat is de spijker op de kop. Hij citeert daarbij het volgende gedicht:

'alles was reeds lang
ontworpen
alleen de tijd
moet langzaamaan verwelken
alleen de grond
moet onze dood inbergen
en er is geen nieuw seizoen
dat ons tot leven wekt'

En merkt dan op 'ik kon haast niet geloven dat iemand zoiets moois kan schrijven'. Ik sluit me daarbij aan. Dit gedicht is verbazingwekkend indringend. Zoals veel van zijn vooral latere gedichten.
Geert Koefoed schreef een mooie inleiding over het werk van Shrinivasi tegen de achtergrond van zijn levensloop. Duidelijk naar voren komt zijn gevoel voor de natuur, voor verhoudingen tussen mensen en bevolkingsgroepen. 'In al deze dingen', schrijft Koefoed, 'ervaart hij... het goddelijke, stukjes hemel op aarde, het Andere. En Shrinivasi: 'wanneer eens zó... de mensen van elkander houden/dan moet ons land een weinig van het Andere zijn' (uit de bundel Pratikshá). Satya Jadoenandansing vergelijkt hem met Nederlandse dichters die volgens haar vaak een zekere afstandelijkheid hebben, alsof ze als persoon een beetje buiten schot willen blijven. Shrinivasi's poëzie is dat helemaal niet, zegt ze, 'die heeft een grote betrokkenheid... en deze wordt rechtstreeks onder woorden gebracht, hij verstopt zijn betekenissen niet'. Je hoeft dus nooit te vragen: wat bedoelt hij? Nee, je wordt meteen aangesproken, 'hij raakt je hart'. Ik zou eraan willen toevoegen: zonder ook maar een moment goedkoop te zijn. Want dat is soms het geval met dichters die erg direct zijn.
Geleidelijk aan is er in zijn poëzie een verstilling opgetreden die gepaard ging met een verdieping van gedachten. Veel van zijn latere gedichten zijn van een grootse melodieuze directheid, die de lezer doen beseffen hoezeer de eeuwigheid zich in ons bestaan manifesteert. Zoals hier:

'Toen realiseerde hij zich
dat de rivier
toch maar één oever had
waarop hij stond
en naar de verte keek
waarin een beeld
uit vroegere dagen
langzaam maar zeker
was opgelost
zodat er toekomst
noch verleden was
verlangen niet
en eindelijk geen verdriet'
(uit Sangam, 1997).

Wie met zo eenvoudige woorden dit inzicht weet op te roepen, is een groot dichter.

Eigenlijk is er geen muziek nodig om deze melodie te laten klinken. Maar MacDonald en mede-componist Robin van Geerke beseften heel goed dat muziek als toegangspoort tot poëzie kan functioneren. Mits die muziek niet alle aandacht naar zichzelf wil trekken. Dat gebeurt ook niet. De muziek, in verschillende kleurrijke genres, oefent hier een ondersteunende werking. 'Ze zochten naar de stilte tussen de woorden' constateert inleidster Ismene Krishnadath. Soms lijkt de muziek die stilte ook te versterken, zodat het woord dieper doordringt. Luisterend naar de muziek en de vaak intrigerende voordracht van de gedichten, denk ik dat veel mensen door de poort zullen gaan om te ontdekken wat deze Surinaamse dichters ons allemaal te vertellen hebben. Ook als we niet uit Suriname komen, want de universele betekenisdimensie is overal aanwezig.

De Stilte van het Ongesproken woord, drie Surinaamse dichters op muziek gezet, Boek en DVD, In de Knipscheer, 2014.

Ars Poëtica.

Suriname

Dit land
heb ik gekozen
hier geplant
in het getij van
de dagen en nachten
mijn leven,
bij de schrokkige zee
die het strand
van mijn hart
aanvreet en
stuk slaat
op gezette tijden,
maar in een vergevingsgebaar
legt tussen de wortels
van wanhoop
kust voor de latere geslachten.

Shrinivási

De stilte van het gesproken woord, 2014
(oorspronkelijk uit Pratishá, 1968)

Letra

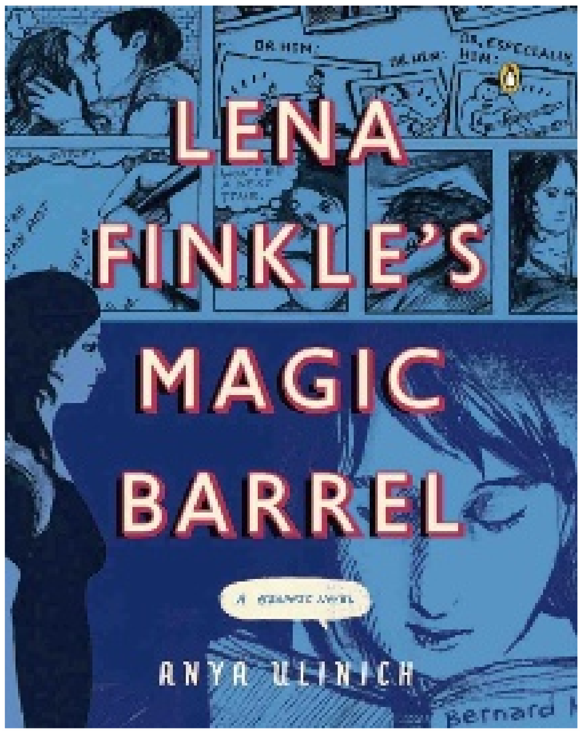

Lena Finkle
Zojuist verscheen Lena Finkle's Magic Barrel, van de Russisch-Amerikaanse auteur Anya Ulinich, een roman in de vorm van een stripverhaal (in het Engels heet dat deftig a 'graphic novel'). Gelukkig beginnen we ons te realiseren dat ook een stripverhaal literaire kwaliteiten kan hebben. En het leest natuurlijk gemakkelijk weg. Dus voor mensen die moeite met lange stukken tekst hebben, is zo'n striproman een mooie optie. Deze is nog heavy ook. En met zijn 300 pagina's ook lang. Lena is net zoals de auteur met haar ouders uit Rusland vertrokken naar de Verenigde Staten. Daar heeft ze zich aan het gezag van haar ouders onttrokken door in het huwelijksbootje te stappen. Later is ze overgestapt in een ander bootje. Ook daar is ze weer uitgestapt, samen met haar twee tiener-dochters. Nu woont ze in Brooklyn en is naarstig op zoek naar gelukkige liefde en goede seks. On-line dating moet het gewenste resultaat opleveren. Maar voor het zover is krijgt Lena heel wat voor haar kiezen. Ze blijkt een meesteres in het opwekken van verwachtingen en het negeren van alarmbellen. Het vinden van een passende partner blijkt een onbegonnen zaak, net zoals het vinden van een thuis. Lena Finkle's Barrel toont uiteraard gelijkenis met de Magic Barrel (1958) uit het verhaal van Bernard Malamud. Over de student Leo Finkle die wordt opgeleid om rabbijn te worden, en op zoek is naar een partner. De Magic Barrel zal er wellicht één tevoorschijn toveren. De student Leo wist echter meer van boeken dan van het leven en daar kan zo'n magic barrel weinig aan doen... De on-line datingbanken zijn ook van die toverboxen, mega-groot. Daarin moet voor iedereen toch iemand te vinden zijn, zou je zeggen. Zelfs voor Lena. Helaas, wie erin gelooft, wordt of laat ontnuchterd of knettergek. Voor Lena is het eindresultaat dus niet bepaald om over naar huis te schrijven. 'No one ever truly arrives' roept ze tenslotte wanhopig uit. Het hilarische relaas wordt bekrachtigd met zwarte krijttekeningen, die soms een vluchtige en onaffe indruk maken, maar dat past wel bij Lena's ervaringen op relationeel gebied. Niets is af. Wat een optimisme dat we dit woordje nog in onze vocabulaire hebben staan.

Anya Ulinich publiceerde eerder de veel vertaalde roman Petropolis (2007) en verder schreef ze verhalen. Met deze originele 'magic barrel' zal ze terecht een heel groot publiek bereiken.

Twee jaar I-Animal

‘Honden zijn ook leuk en lief’

“Ik was een jaar of vijftien toen ik mijn vader vroeg onze hond niet meer aan de ketting vast te zetten. Ik vond dat de hond vrijheid verdiende.” Siegmond van Lamoen, oprichter van I-Animal was altijd al een dierenliefhebber en probeerde op jonge leeftijd het leven van dieren al te verbeteren.

Tekst: **Elisa Koek** Foto’s: **Ken Wong**

Inmiddels onderwijst hij al jaren kinderen, maar ook hun ouders over dieren om hen heen. Eerst deed hij dit via de Dierenbescherming, maar twee jaar geleden richtte hij I-Animal op. Sinds de oprichting van I-Animal heeft hij op bijna alle Curaçaose scholen lesgegeven, demonstreert de kunstjes van honden voor publiek en organiseert fundraisings- en bewustwordingsactiviteiten.

Twintig kinderen en ouders kijken met grote ogen naar de vrijwilliger van I-Animal als ze met een hond het podium opkomt. De hond loopt braaf naast zijn baasje en lijkt niet onder de indruk van de drukte. Dan is het tijd om de lijn van het dier los te maken. Een aantal van de kinderen trekt een geschrokken gezicht als de lijn wordt losgeklikt. “Hij gaat bijten”, reageert een achtjarige jongen vooraan en doet een stap naar achteren. De vrijwilliger laat de kinderen zien wat de hond allemaal kan: pootjes geven, rondjes lopen, netjes zitten en op zijn plaats blijven. De hond gehoorzaamd braaf terwijl hij tevreden zijn beloning oppeuzelt. Aan het eind van de demonstratie mag er geknuffeld worden. De achtjarige jongen twijfelt even, maar geeft het beest uiteindelijk toch een aai over zijn kop.

Bang voor honden

“Je ziet echt veranderingen in de kinderen”, vertelt Van Lamoen. “Ze reageren uiteindelijk allemaal enthousiast, maar ook verbaasd. Veel van hen hebben altijd geleerd bang te zijn voor honden, omdat hun ouders dat waarschijnlijk ook zijn. Tijdens demonstraties gaan ze die grens over en laten we hen zien dat honden ook leuk en lief kunnen zijn.” Sinds I-Animal naar scholen gaat en demonstraties geeft, hebben verschillende positieve verhalen Van Lamoen bereikt. “Zo kwam er eens een kennis vertellen dat haar zoon de hond verdedigde toen zijn vader deze wilde slaan. Vroeger had de jongen een hekel aan het beestje, maar nu zei hij dat I-Animal hem geleerd had dat je niet zo moet omgaan met dieren. Dit zijn de verhalen waarom ik het doe.”

Helaas zijn er ook minder leuke verhalen voorbijgekomen de laatste twee jaar. Ouders die honden slaan, dumpen of zelfs vermoorden. “Tijdens een les kwam een jongen me ooit vragen of ik een puppy voor hem had. Hij wilde een nieuwe, want zijn moeder had kokend water over een eerdere puppy gegooid. Natuurlijk was het dier overleden. Van deze verhalen moet ik echt even slikken en dan weet ik niet meteen hoe ik moet reageren. Ik wil de ouders ook niet afvallen, want dat werkt averechts. Daarom probeer ik de kinderen tips te geven voor als zoiets weer gebeurt. Het kind kan de ouders er bijvoorbeeld op wijzen dat er instanties zijn om dieren die je niet meer wilt naartoe te brengen. Natuurlijk is ook dit niet de bedoeling, maar een hond is beter af in het asiel met hoop op een nieuw thuis dan op deze manier.” Tijdens de lessen krijgen alle kinderen ook een magneet van I-Animal met daarop telefoonnummers van dierenorganisaties.

Mishandeling door kinderen

Een voor Van Lamoen beangstigend fenomeen is kinderen die dieren mishandelen. Hij doelt hier niet op incidentele grapjes met insecten of slakken, maar het bewust pijnigen van dieren en dit leuk vinden. “Ik geef wekelijks les bij Kinderoorden Brakkeput en tijdens een van de eerste lessen vertelde kinderen vol trots dat ze ooit een kat hadden mishandeld. Ze waren een leeg huis binnengegaan en hadden de kat zo hard getrapt dat deze door de lucht vloog. Dit vonden ze leuk en dat is zorgwekkend. Het is bewezen dat kinderen die op jonge leeftijd graag dieren mishandelen in staat zijn om dit later bij mensen te doen. Het gevoel voor een levend wezen ontbreekt en dus ook voor een mens. Ik pleit daarom voor meer communicatie tussen I-Animal, andere dierenorganisaties en jeugdinstanties. Het is belangrijk dat instanties en ouders weten dat dit geen normaal gedrag is.”

De kinderen van Kinderoorden heeft Van Lamoen aangesproken en dit leek te werken. Twee weken later kwamen ze, ook vol trots, vertellen dat ze een hond hadden gevonden en deze hadden benaderd door rustig te zijn en eten te geven. “Door uitleg en educatie is hun benadering van dieren veranderd en vonden ze het dier lief. Dit geeft veel hoop.”

Van Lamoen begon I-Animal toen hij bij de Dierenbescherming als vrijwilliger meehielp. Hij wilde altijd wat doen voor de samenleving en na een carrière als douane- en belastingambtenaar en een aantal eigen bedrijven, waaronder accu-import, een sportschool en motorfietszaak, koos hij voor dieren. “Iemand in het bestuur van de Dierenbescherming kende een persoon die een educatieproject in Suriname had opgezet en vroeg of ik het hier wilde implementeren. Ik wilde natuurlijk wel weten of ik goed was voor de klas dus dit heb ik eerst geoefend. Vrienden die me observeerden vertelden dat ik goed kon lesgeven, dus ben ik begonnen. De naam I-Animal is gekozen om de jeugd aan te spreken, maar het betekent ook dat ‘Ik’ en het dier centraal staan.”

Inmiddels richt de stichting zich niet alleen meer op de jeugd. Via hondenshows en fundraisings hoopt Van Lamoen ook de aandacht te trekken van volwassenen. “Tijdens het Food Festival mochten mensen op de foto met honden. Alle volwassenen wilden dat hun kinderen op de foto gingen met een grote boerboel. Veel mensen vertelden daarna dat ze ook graag zo’n hond wilden. Grote honden zijn erg populair de laatste tijd, maar mensen denken vaak niet goed na over de kosten van een grote hond. Dat probeer ik hen dan uit te leggen. De keuze voor een bepaald ras moet weloverwogen zijn. Hoe groter de hond, hoe meer kosten hij met zich meebrengt: voer, maar ook behandeling van teken kost een stuk meer bij een hond van 50 kilo dan bij eentje van 10. Ook het karakter is heel belangrijk. Sommige rassen staan bekend als speels en die veel moeten rennen. In een kleine tuin of aan de ketting worden het hele vervelende honden en zijn de eigenaren ze snel zat. In het geval van straathonden kan de instantie die de hond opvangt vaak uitstekend vertellen wat voor hond het is: is hij speels, heeft hij veel aandacht nodig en kan hij wel met kinderen omgaan? Dit zijn belangrijkere weetjes dan of de hond er leuk uitziet. Door ook volwassenen te informeren hoop ik dat zij een meer bewuste keuze maken en een hond niet zomaar kiezen op basis van zijn uiterlijk.”

Sinds het begin van I-Animal is de stichting flink uitgebreid. Behalve Van Lamoen, die zich fulltime en vrijwillig inzet, zijn er nog drie bestuursleden en ongeveer twintig vrijwilligers. Omdat de meesten van hen Europese Nederlanders zijn, loopt Van Lamoen weleens op tegen cultuurverschillen. “In Nederland zijn mensen gewend heel anders om te gaan met dieren dan op Curaçao. Dat is precies de reden waarom I-Animal zich richt op veelal lokale mensen. Het bewust omgaan met dieren zit er nog niet zo in en dit wil ik graag leren, maar stap voor stap. Recent gaf één van de vrijwilligers haar hond een kus tijdens een les: dit gaat te ver voor veel mensen dus dit heb ik haar ook uitgelegd. Wat voor hondeneigenaren in Nederland misschien normaal is, is dat hier niet. Ook tijdens de laatste hondenshow was er wat frictie. Een deel van de show ging over kleding voor honden. Dit is wereldwijd een trend en op Curaçao vinden veel mensen dit leuk. Ook op televisie zie je bekende personen met hun hondjes aangekleed. De vrijwilligers vonden het geen goed idee om dit in de show te verwerken, omdat zij honden aankleden zielig vinden. Ik heb toch doorgezet. Niet omdat het goed is om je hond aan te kleden, maar om meer mensen aan te trekken. Als ze er eenmaal zijn, kunnen we hen uitleggen dat sommige pakjes bijvoorbeeld niet geschikt zijn voor het Curaçaose klimaat en hen tips geven. Gelukkig hebben de vrijwilligers veel begrip en vertrouwen: ze zijn blij te kunnen helpen en ik beide culturen kan begrijpen.”

Volgens Van Lamoen duurt het nog wel even voor iedereen op Curaçao zijn honden vrijlaat en als huisdier ziet. Dit is iets wat in het hele Caribisch gebied speelt. “Ik heb niet onderzocht hoe dit komt, maar je ziet vaak dat dieren pas anders worden behandeld als het beter gaat in een land. In Nederland was het vroeger ook anders en werden honden gebruikt in plaats van geknuffeld. En kijk naar China, tot voor kort at men daar honden op, nu is het land welvarender en is dit langzamerhand aan het veranderen. Honden worden nu als huisdier genomen en met meer liefde behandeld. Als Curaçao welvarend is, zal de omgang met dieren ook langzaam veranderen en tot die tijd blijf ik mijn best doen.”

Tips van Van Lamoen

Help zonder geld
Ook zonder geld kan je een dier helpen. Je kunt je hart openstellen door een straatdier op te vangen; te helpen de dieren te wassen; kennels schoon te maken; oude lakens of handdoeken doneren; doorgeven wanneer je een verwaarloosde of verdwaalde hond tegenkomt.

Neem zelf initiatief
Denk nooit dat er instanties genoeg zijn die het zwerfdierenprobleem moeten aanpakken of dat het de taak is van de regering. Onderneem zelf iets.

Praat met mensen
Als je mensen in je omgeving hebt die dieren verwaarlozen of mishandelen, probeer dan in te schatten of je hierover kunt praten. Als mensen hiervoor openstaan, kan je het proberen uit te leggen. Je kunt hen bijvoorbeeld het verhaal laten lezen van I-Animal over het leven van een kettinghond, dit schudt veel mensen wakker.

Zet water buiten
De laatste tijd is het erg droog en dit wordt de komende maanden nog erger. Zet een bak met schoon water buiten voor zwerfdieren, vogels, leguanen en andere dorstige dieren.

Food for thought.

Spinazie, een bladgroente die je rauw kunt eten

Een heel simpel recept met een ander superfood, bladgroente. Als we het hebben over bladgroente, denkt iedereen als eerste aan spinazie. Er zijn veel soorten bladgroente, die ook allemaal heel voedzaam zijn en de bijnaam superfood mogen dragen. Maar niet allemaal kunnen ze rauw worden gegeten.

Tekst: **Miriam de Windt**

Ook hebben lang niet alle soorten bladgroente een lekkere smaak als ze rauw zijn. Dit is wel het geval met spinazie. De bittere smaak van gekookte spinazie is vaak de drempel bij kinderen én volwassenen om dit niet te eten. Hoe langer u spinazie laat koken, des te bitterder de smaak. Rauwe spinazie niet, vooral jonge bladspinazie. Rauwe spinazie is een goed alternatief voor sla. Voedzaam en goedkoop... of moeten we stellen... een beter alternatief voor sla?
Indien u rauwe groente bij uw warme maaltijd wilt eten, wordt volgens de algemene voedingsleer 75 à 100 gram rauwe groente per persoon geadviseerd. Derhalve werd voor de analyse 75 gram rauwe spinazie per persoon berekend.
Deze hoeveelheid spinazie in dit recept levert het merendeel van de vezels, kalk, ijzer, vitamine A, B2 en C. De hoeveelheid vitamine B1 is voornamelijk afkomstig van de pijnboompitten.
De hoeveelheid vetten, zoals in voorgaande artikelen vaker geadviseerd, kunt u gemakkelijk minderen. Vetten zorgen wel voor een goede verzadigingswaarde. Mits u zorgt voor goede vetten, is een halve eetlepel olie per persoon niet geheel af te keuren. Indien u deze salade serveert bij een vetarm vleesgerecht, bijvoorbeeld gegrild of bbq-vlees, blijft de hoeveelheid vetten binnen de perken.

Spinazie
Spinazie is een snelgroeiend gewas. Spinazie is rijk aan vitamines en mineralen, maar helaas ook aan nitraat en oxaalzuur. Deze stoffen zijn in grote hoeveelheden schadelijk voor uw gezondheid.
Oxaalzuur is in hoge concentraties bijtend en veroorzaakt diarree en braken. Een bekend advies is om kookwater van groente niet zomaar weg te gooien maar te gebruiken in sausjes, soepen of smoothies. Dit advies geldt niet voor kookwater van spinazie. Als u na het koken van spinazie het kookwater weggooit bent u het grootste gedeelte van het oxaalzuur kwijt.
Nitraat is een natuurlijk stofwisselingsproduct dat in elke plant aanwezig is. Spinazie bevat echter vaak meer nitraat dan andere planten. Spinazie neemt namelijk gemakkelijk veel stikstof uit de grond op. Om een te hoog nitraatgehalte in spinazie te voorkomen moet u ervoor zorgen dat de grond niet teveel stikstof bevat. Grond helemaal zonder nitraat is niet mogelijk, want stikstof is nodig voor de ontwikkeling van bladeren.
Het grootste gedeelte van het in het lichaam opgenomen nitraat wordt uitgescheiden. Een klein gedeelte wordt door bacteriën echter omgezet in nitriet. Nitrieten in uw lichaam kunnen het zuurstoftransport verstoren en vormen andere soorten schadelijke stikstofverbindingen, namelijk nitrosaminen die als kankerverwekkend worden aangemerkt. Meer onderzoek in dit kader is echter nog noodzakelijk voordat dit definitief en feitelijk kan worden gesteld. Voorzichtigheid in het kader van preventie is hoe dan ook verstandig.
Een ander bekend advies is om gekookte spinazie niet meer op te warmen. Dit omdat de bacteriën die nitraat omzetten in het giftige nitriet, dit sneller doen in een lauwwarme omgeving. Tijdens het opwarmen van spinazie krijgt u twee maal dit effect. Namelijk wanneer de temperatuur oploopt en wanneer deze weer afkoelt. Wat kunt u doen? Snel opwarmen en weer snel afkoelen, alle spinazie gelijk opeten of spinazie rauw eten.
U merkt ongetwijfeld dat de strekking van dit artikel een pleidooi is om vaker spinazie of andere bladgroentes te eten. Tevens ook een pleidooi om een nieuwe gewoonte te creëren en spinazie rauw te gaan gebruiken. Spinazie groeit erg snel en is weinig bewerkelijk om te planten.
Dit wetende, staat er eigenlijk heel weinig in de weg om biologische zelfgeplante en geoogste spinazie thuis te hebben. Zorgen voor nitraatarme grond is het enige waarvoor u wat extra moeite hoeft te doen.
Popeye kan niet zonder spinazie. Elke noodsituatie wordt meteen opgelost nadat hij een portie spinazie heeft gegeten. U kunt 'Popeye' worden en de voedingswaarde van uw maaltijd opkrikken door deze spinazie-salade.

Pijnboompitten
Pijnboompitten zijn de zaden van de pijnboom. Ze zijn rijk aan de vitamines A, B1, B2, B3 en E. Ook zijn ze rijk aan vezels, ijzer, plantaardige eiwitten, essentiële aminozuren, onverzadigde vetzuren en spoorelementen als mangaan, koper, magnesium en zink.
Alhoewel een beetje prijzig, zijn pijnboompitten altijd een goede keuze om gerechten te verrijken. Gerechten zoals salades, pastagerechten, carpaccio, risotto, couscous, quiches, pap en pudding, yoghurt en toetjes, ontbijtgranen (muesli, granola) en zelfs taart.
U kunt de smaak van pijnboompitten verbeteren door ze te roosteren.
Met pijnboompitten en andere zaden kunt u gemakkelijk veel gerechten verheffen tot superfood.

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932
E mdewindt@scarlet.an.

Voedingswaarde voor 1 portie:

Voedingsstoffen	Hoeveelheid	% DAH
Calorieën/ kJoules	156 / 655	8%
Natrium	29 mg	1%
Eiwitten	4 g	4%
Kalk	110 mg	16%
Vetten	12 g	18%
IJzer	1.7 mg	11%
Verzadigde vetten	0	0
Vitamine A	623 mcg	78%
Cholesterol	0	0
Vitamine B1	0.24 mg	24%
Koolhydraten	8 g	3%
Vitamine B2	0.1 mg	8%
Voedingsvezels	4 g	13%
Vitamine C	19 mg	27%

De percentages zijn berekend op basis van 2000 calorieën (8400 Kjoules) per dag, voor een gezonde volwassene.

Kook mee met May.

Spinaziesalade met noten en rozijnen

Ingrediënten:
2 bossen spinazie
2 eetlepels extra virgin olijfolie
1 teen knoflook, gepeld en in plakjes gesneden
1/3 cup rozijnen
1/3 cup pijnboompitten
Naar smaak croutons maken van 2 sneetjes 1 dag oud brood zonder korst, in blokjes gesneden, knapperig gebakken in wat olijfolie

Bereidingswijze:
De spinazie wassen, hakken en blancheren en laten uitlekken.
In een koekenpan de olie en de knoflook verwarmen tot de knoflook goudkleurig is, de rozijnen en pijnboompitten toevoegen, bakken tot de rozijnen opgezwollen zijn.
De spinazie in een schaal doen en het knoflook/rozijnen/pijnboompitten-mengsel erover scheppen.
Naar smaak de croutons erover strooien.
Bijgerecht voor 4 personen.
Eet smakelijk,
May

W. F. M. Lampe en zijn memoires

Willem Frederik Meinhardt Lampe, geboren op Aruba in 1896, heeft een indrukwekkende carrière gehad, voornamelijk in overheidsdienst van de Nederlandse Antillen tussen 1917 en begin jaren '70. Tussen 1917 en 1930 was hij onder meer griffier op St. Eustatius en plaatsvervangend gezaghebber op Saba en Sint Maarten.

Lampe met minister-president Cals en gevolmachtigd minister Einaar van Suriname.

Na de lagere school op Aruba te hebben doorlopen, ging Wim in 1914 naar Sint Maarten om daar bij zijn oudste broer verder onderwijs te volgen. Die broer was hoofd van de enige openbare school te Philipsburg op dat eiland. In zijn vrije uren werkte Wim als volontair op het kantoor van gezaghebber Brouwer. In 1913 al had hij, als 17-jarige, de moed gehad op Curaçao langs te gaan bij de gouverneur en om een baantje te vragen, hetgeen hem in de toekomst in het verschiet werd gesteld. In 1917 kreeg hij zijn eerste benoeming in de ambtelijke wereld en wel als griffier bij de Raad van Justitie op St. Eustatius. Daarna werd hij achtereenvolgens tewerkgesteld, eerst op Sint Maarten en daarna op Saba. Na een zesjarige ambtsbediening op Saba (1921-1927) als plaatsvervangend gezaghebber, werd hij belast met de waarneming van het gezaghebbersambt van de Bovenwindse Eilanden (1927-1930).
Op Saba trouwde hij met Lena Vanterpool. Uit dat huwelijk werd in 1929 hun enige dochter, Sheila Octavia, geboren. Zijn vrouw is in 1940 op Curaçao gestorven.
Zijn verblijf op de Bovenwindse Eilanden heeft van 1914 tot 1930, dus zestien jaar geduurd. In 1930 werd hij naar Curaçao overgeplaatst en daar tussen 1930 en 1945 in verschillende functies benoemd. In 1932 en 1933 studeerde hij rechten in Nederland. Zijn laatste en voornaamste functie was Officier van Justitie bij het Gerecht in Eerste Aanleg van de Nederlandse Antillen. Als zodanig werd hij gepensioneerd. In 1946 werd hij benoemd tot notaris te Aruba met standplaats Oranjestad. Lampe was ook actief in de politiek. Aanvankelijk werd hij voor de Bovenwindse partij, de W.I.M.P., verkozen in de Staten van de Nederlandse Antillen, maar hij sloot zich vervolgens aan bij de partij van zijn Arubaanse vriend Juan E. Irausquin, de A.V.P., en na diens afscheiding daarvan, bij de P.P.A. Hij beheerde de portefeuille van Justitie van 1951 tot 1952 in het kabinet Gomez. Eind 1954 werd hij weer geroepen om die portefeuille te beheren, nu in het eerste kabinet Jonckheer. In 1955 werd hij benoemd tot Gevolmachtigd minister van de Nederlandse Antillen in Den Haag. Hij heeft die functie bekleed tot eind 1966. In 1967 werd hij aangewezen als plaatsvervangend gouverneur van de Nederlandse Antillen. In 1968 werd hij gezaghebber van de Bovenwindse Eilanden.
Willem Lampe is op 21 februari 1973 op 76-jarige leeftijd op Aruba overleden. Te zijner nagedachtenis is er op Sint Maarten een straat naar hem genoemd: de W.F.M. Lampe Road (in Ebenezer Estate).
W.F.M. Lampe is auteur van 'Welvaartsontwikkeling in Suriname en de Nederlandse Antillen' (1955), 'Aruba industrialiseert' (1963), 'In de Schaduw van de Gouverneurs' (1968) en 'Buiten de Schaduw van de Gouverneurs' (1971), gepubliceerd door De Wit Uitgeverijen te Aruba.
Over 'In de Schaduw van de Gouverneurs' legt hij in de inleiding uit: "Tot eind 1954 was de gouverneur 'het bestuur'. Hij was, om zo te zeggen, de zon en alle andere gezagsdragers en ambtenaren waren niet meer dan zijn schaduw. In de schaduw van zeven gouverneurs heb ik gewerkt."
Willem Lampe heeft met de publicatie van zijn memoires ervoor willen zorgen dat zijn persoonlijke ervaringen en belevenissen van meer dan een halve eeuw niet verloren zouden gaan maar te boek werden gesteld voor het nageslacht. Na de eerste en enige druk in 1968 is 'In de schaduw' niet herdrukt of opnieuw uitgegeven. Het is zodoende ook al decennialang niet meer te krijgen in de boekhandels. Vanaf de volgende editie verschijnt in de Ñapa een selectie uit de memoires van W.M.F. Lampe, zoals in 1968 in boekvorm uitgegeven, met toestemming van De Wit Aruba en mevrouw Sheila Lampe.

Lampe benoemd tot skipper van de KLM.

'Langdurige droogte,

De kwelling

Vlakbij het Arikok National Park op Aruba, op een groot en afgelegen terrein, verbouwt Ari Lichtenstein komkommers en tomaten. Een prestigieus project, dat prima past binnen de groene doelstellingen van de Arubaanse overheid. Lichtenstein wordt echter geplaagd door langdurige droogte, maar laat zich letterlijk en figuurlijk niet uit het veld slaan. Voor zijn waterprobleem heeft hij intussen een masterplan. Daarvoor is wel een vergunning nodig, maar ambtelijke molens op Aruba malen tergend langzaam. Waarom krijgt deze jonge agrariër geen support?

Tekst en foto's: **Marius Bremmer**

Ari Lichtenstein: "De politiek heeft het al jaren over meer zelfvoorziening op het gebied van voeding en over verduurzaming van voeding..."

Vanaf hoger gelegen plaatsen bij de Yamanota zie je de kassen van 'The Land Farm' duidelijk liggen. Rijdend door het buurtschap Shete moet je echter opletten niet de kleine afslag te missen: vanaf de weg kan je het bedrijf niet zien. Bij aankomst moet je Lichtenstein mobiel bellen om te laten weten dat je er bent. Dan komt hij zelf, omringd door grommende honden, het hek openen. De vervaarlijke viervoeters laten hun tanden zien en deinzen er niet voor terug de onbekende bezoeker in zijn kuiten te happen. Ze bijten gelukkig niet door.

Pionieren

Arieh (Hebreeuws voor 'leeuw') Lichtenstein wordt in 1969 op Aruba geboren. Hij gaat naar school op de 'Mon Plaisir'. Voor vervolgonderwijs vertrekt hij naar de Verenigde Staten, om zich in Boston en Rhode Island te bekwamen in het hotel- en restaurantwezen. Daarna keert hij terug naar zijn ouders op Aruba, bekende ondernemers in retail en real estate.

De buizen heeft Lichtenstein al in stapels op zijn terrein liggen, opgekocht bij een veiling van de intussen gesloten raffinaderij van Valero. "Gloednieuw en ongebruikt."

Na een jaar gewerkt te hebben in een Arubaans hotel kwam Ari er achter dat de wereld van hospitality niet zijn ding was. Maar ook het runnen van een winkel met kleding en souvenirs in de prestigieuze Royal Plaza Mall ('de suikertaart') aan de L.G. Smithboulevard is niet waar hij voor in de wieg lijkt gelegd. Zijn droom ligt in de landbouw: pionieren zoals de werkers in een kibboets bouwden aan hun Israël. Vijf jaar geleden begint de verlegen ogende ondernemer met de uitvoering van zijn plannen. De twaalf kassen op basis van hydrocultuur (planten groeien niet in aarde maar op digitaal bevloeide glaswol) koopt hij in Israël. Twee jaar lang laat hij zich bijstaan door deskundigen uit de joodse staat, die er om bekend staat woestijn om te kunnen toveren tot productieve landbouwgrond. En dat is precies wat er op Aruba ook moet gebeuren.

Droogte

De familie beschikte al over een groot terrein met genoeg grondwater bij Shete, dat was mooi meegenomen. "Ik ben eerst een muur om het terrein gaan bouwen zodat alles afgeschermd werd voor dieren en andere ongewenste bezoekers." De eerste jaren kon hij werken met grondwater uit een eigen deepwell. Door de aanhoudende droogte is dat grondwater momenteel ongeschikt geworden. "Het is te geconcentreerd, er zitten teveel zouten en mineralen in."

Alle hemelwater vangt het bedrijf verder vernuftig op, maar regent het te weinig, dan heeft Lichtenstein een probleem. Hij is intussen op kraanwater van de WEB aangewezen en elke Arubaan huivert alleen al bij de gedachte grootafnemer van de WEB te zijn. Lichtenstein kijkt dan ook niet blij. "Bij particulieren kan de waterprijs wel oplopen tot 20 florin per kubieke meter, gelukkig heb ik een speciaal tarief voor agrarisch grootverbruik. Dat is 9,50 florin per kuub, ongeacht het gebruik. Maar zelfs met dat tarief prijs ik mezelf momenteel uit de markt. Als het zo lang niet geregend heeft als de laatste twee jaar, dan kan mijn bedrijf echt niet meer draaien." Aan subsidie van de Arubaanse overheid hoeft hij in deze tijden van begrotingstekorten al helemaal niet te denken.

Er moest dus een andere list worden verzonnen, want als ondernemer wil je niet afhankelijk blijven van regen die niet valt. "Ik heb een enorm reservoir gegraven waar ik water uit een naburige rooi in kwijt kan voor wel anderhalf jaar." Hij wijst naar de heuvels richting kust: "Ik heb een vergunning aangevraagd om - bij hevige regenval - het water met buizen uit die rooi daar naar mijn reservoir te leiden. Uiteraard gaan die buizen wel onzichtbaar ondergronds."

duur water en de overheid'

van een agrariër

De buizen heeft Lichtenstein al in stapels op zijn terrein liggen, opgekocht bij een veiling van de intussen gesloten raffinaderij van Valero. "Gloednieuw en ongebruikt", pocht hij. Het wachten is echter nog steeds op de vergunning van de overheid. Lichtenstein vraagt zich af waarom dat zo lang moet duren en schuwt daarbij gepeperde uitspraken niet: "Waarom ik zo lang moet wachten? Het is mijn eigen project, het komt niet uit de koker van de politiek. Ook ben ik geen familie van politici of ambtenaren." Intussen heeft hij al wel de investering gedaan. "Invoerrechten en transportkosten meegerekend moest ik alleen al voor de aanschaf van die buizen 20.000 dollar neertellen. Dan heb ik het nog niet eens gehad over de kosten van de haalbaarheidsstudie, van de tekeningen en van de aanvraag van de vergunning." Lichtenstein verzucht: "Wat ik voorstel is toch niet teveel gevraagd?

Oneerlijke concurrentie

Over de smaak van de komkommers en de tomaten van The Land Farm wordt hoog opgegeven, ze worden afgenomen door de betere supermarkten en door toprestaurants. Maar bij hogere prijzen werkt Lichtenstein zichzelf uit de markt, want groente kan ook zo maar uit Venezuela komen, waar water en arbeid veel goedkoper zijn. Hij moet verder ook op zijn hoede zijn. "Ik moet vervolgens ook opboksen tegen lokale handelaren, die werken met toeleveranciers uit de Verenigde Staten. Ik lever maar twee producten, zij bieden een heel assortiment. Daardoor kunnen zij de prijzen van komkommers en tomaten heel gemakkelijk manipuleren. Consumenten op Aruba hebben niet door wat voor spelletje er soms met hen gespeeld wordt en de overheid laat het ook op dit vlak helemaal afweten. Ik moet uitkijken dat ik zakelijk blijf en niet met emotionele argumenten ga werken." Even speelde hij met de gedachte om zelf een ontziltingsinstallatie te bouwen voor grondwater, maar die investering zou je nooit terug verdienen. Er zijn zelfs machines die water uit de lucht kunnen halen, maar ja, wat ik tot nu toe allemaal ontwikkeld heb heeft al zoveel tijd en geld gekost."

Is er op duurdere groente niet een hogere marge te halen? Lichtenstein geeft toe dat hij wel eens overweegt om in paprika's, sla, aubergines, papaja's of in meloenen te gaan. "Maar ja, ik wil wel, ik kan het ook, maar ik houd dan nog steeds mijn waterprobleem!" "Ik ga door met mijn bedrijf omdat ik het werk geweldig leuk vind. Daarnaast heb ik verantwoordelijkheid voor zeven man personeel. Ik kan met mijn kennis en kunde mijn bijdrage leveren aan dit land, ik ben bezig met het grotere plaatje. De politiek heeft het al jaren over meer zelfvoorziening op het gebied van voeding en over verduurzaming van voeding. Met eigen geld en met grond van onze familie heb ik me ingezet. Op die vijftigduizend vierkante meter zou ik ook met real estate bezig kunnen gaan, maar ik ben nog steeds verknocht aan mijn idealen."

En dan weids gebarend: "Man, kijk eens om je heen. Dit staat er al! Wat een ironie dat de overheid mij volledig negeert. Ik ben niet iemand die de publiciteit zoekt, maar ja, misschien moet ik dat toch maar eens gaan doen..."

Lichtenstein wijst naar de heuvels richting kust: "Ik heb een vergunning aangevraagd om - bij hevige regenval - het water met buizen uit die rooi daar naar mijn reservoir te leiden.

De twaalf kassen op basis van hydrocultuur (planten groeien niet in aarde maar op digitaal bevloeide glaswol) kocht hij in Israël.

Zorgplicht bank bij opzegging krediet

Lenen bij een bank geschiedt op grote schaal, zowel door bedrijven als particulieren. Houdt men zich aan de aflossingsverplichtingen, dan is er niets aan de hand. Het komt echter ook vaak voor dat een bank tot uitwinning van haar zekerheidsrechten dient over te gaan omdat de kredietnemer de schuld niet meer kan voldoen. In zo'n geval dient de bank zorgvuldig te werk gaan en dient zij daarbij een bepaalde zorgplicht in acht te nemen.

Tekst: **Eline J.M. Lotter Homan**

Die zorgplicht staat in algemene bewoordingen vervat in artikel 7:401 van het Burgerlijk Wetboek van Aruba en is gelijk aan de tekst van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek: 'De opdrachtnemer neemt bij zijn werkzaamheden de zorg van een goed opdrachtnemer in acht'. Voorts rust op de bank een zorgplicht uit hoofde van haar maatschappelijke functie.

Maar aan welk rechtskader wordt die zorgplicht nu concreet in rechte getoetst? Vaak beroept een bank zich op haar algemene voorwaarden die de rechtsrelatie tussen de bank en de kredietnemer mede beheerst. Hier komen dan aspecten bij kijken zoals of die algemene voorwaarden aan de kredietnemer bij de totstandkoming van de overeenkomst ter hand zijn gesteld en of bepaalde voorwaarden daarin niet onredelijk bezwarend zijn. Omdat de toepasselijkheid van algemene voorwaarden en de toets of deze al dan niet onredelijk bezwarend zijn weer een heel leerstuk op zich is, zal hierop in deze column niet nader worden ingegaan. De rechtspraak laat in ieder geval zien dat een algemene voorwaarde toelaatbaar is welke bepaalt dat de bank bevoegd is om haar kredietovereenkomst met de kredietnemer op te zeggen, waardoor haar vorderingen onmiddellijk opeisbaar zijn, indien een kredietnemer ondanks ingebrekestelling tekortschiet in enige verplichting jegens de bank.

Dat laatstgenoemde algemene voorwaarde toelaatbaar is en niet als onredelijk bezwarend wordt aangemerkt, wil echter niet zeggen dat de bank altijd gerechtigd is om van haar bevoegdheid tot opzegging en het onmiddellijk opeisen van een krediet gebruik te maken. Dit hangt af van de omstandigheden van het geval. Behalve de voor de hand liggende eisen van proportionaliteit en subsidiariteit zijn diverse factoren bij die beoordeling van belang, zoals:

- De duur, mate van exclusiviteit, de omvang en ingewikkeldheid en het verloop van de kredietrelatie;
- Een aanmerkelijke afname van de kredietwaardigheid en/of aanmerkelijke toename van het bancaire kredietrisico (met andere woorden de liquidatiewaarde ten opzichte van het uitstaand bedrag. Is er nog voldoende dekking door zekerheden?);
- Het gedrag en de betrouwbaarheid van de kredietnemer alsmede de tijdigheid waarmee deze de bank op de hoogte heeft gesteld van relevante omstandigheden;
- Of en in welke mate de kredietnemer toerekenbaar tekort is geschoten (bijvoorbeeld door structurele of ruime overschrijding van de kredietlimiet);
- De kans dat de onderneming van de kredietnemer, al of niet na reorganisatie of doorstart, zal overleven en de mate waarin een reorganisatie al is opgestart;
- Welke termijn de kredietnemer wordt gegund om een andere (huis-)bankier te zoeken en welke ernstige financiële problemen voor de kredietnemer (zullen) ontstaan indien hij zijn financieringsbehoefte niet op korte termijn elders kan onderbrengen;
- De wijze van besluitvorming van de bank voorafgaand aan de opzegging en de wijze waarop overleg is gevoerd met de kredietnemer en/of in welke mate de bank de kredietnemer tevoren heeft gewaarschuwd;
- Of de bank door eigen gedragingen (zoals toelating van overschrijding van de kredietlimiet) verwachtingen heeft gewekt;
- Andere maatschappelijke belangen (waaronder het voortbestaan van werkgelegenheid).

In zijn algemeenheid kan dus gesteld worden dat zolang de bank op zorgvuldige wijze voorafgaand aan de opzegging van het krediet met de kredietnemer in overleg gaat, eerst de gelegenheid heeft geboden om de achterstand aan te zuiveren of bijvoorbeeld aanvullende zekerheden te verstrekken, en daarbij ook voldoende tijd is gegund om een andere bank te zoeken, dan zal er niet snel worden geconcludeerd door een rechter dat de bank haar zorgplicht heeft geschonden. Zelfs indien de kredietnemer het niet is gelukt om een andere bank te vinden en hierdoor zekerheden dienen te worden uitgewonnen (zoals de executoriale verkoop van de woning). Uiteraard mits er proportionaliteit bestaat tussen de opzegging en de mate van wanprestatie door de kredietnemer.

Het kan voorts voorkomen dat een bank een woning op de veiling verkoopt tegen een lagere waarde dan de getaxeerde executiewaarde. Dit kan onzorgvuldig zijn, maar dat hoeft niet. Indien het verschil niet al te groot is, of de woning reeds lang te koop stond, de bank tevergeefs heeft voldaan aan haar inspanningsverplichting om een hogere verkoopprijs te realiseren en ook de kredietnemer niet aan kan tonen dat er onderhandse kopers waren voor een hoger bedrag, dan kan een lagere verkoopwaarde gerechtvaardigd zijn. In dit kader is tot slot vermeldenswaard dat het is voorgekomen dat de rechter een geplande executieverkoop heeft verboden onder het argument dat in economisch barre tijden, waarin de hypotheekschuld vaak hoger is dan de waarde van het huis, van een bank meer coulance mag worden verwacht dan in economisch goede tijden. Volgens de rechter moet een bank dan tot het uiterste gaan om een veiling te voorkomen.

Eline Lotter Homan is advocaat en partner bij HBN Law op Aruba

Over organiseren, ondernemen, managen en leidinggeven

De toekomst (13)

Kwaliteitsbewegingen zoals de Malcolm Baldrige Foundation, EFQM en INK voeren een moeilijk gevecht tegen de egoïstische ik-cultuur die overal ter wereld al 130.000 jaar oefening heeft gehad, tegen het Command and Control-managementsysteem, tegen het neoliberalisme van Profit, Poen en Pegels, tegen de McDonaldization van de maatschappij, tegen het Singapore-systeem, het Latijnse systeem en op Aruba, tegen de Arubaanse variant daarop.

Tekst: **Jan de Ruijter**

En dat is nog niet alles. Alsof de kwaliteitsbeweging het niet moeilijk genoeg heeft is er nog veel meer tegenstand:

Reacties van bazen

Of dat nu eigenaren zijn of managers of familieleden van de eigenaren.
Wanneer deze mensen horen dat de bazen, de managers, aandacht moeten besteden aan hun medewerkers, dat zij hen moeten kennen en behoorlijk wat van hen af moeten weten, echte en welgemeende belangstelling voor hen moeten hebben, dat zij moeten helpen hun problemen op te lossen, is de reactie bijna altijd: “Wat, moet ik me daar ook nog mee bemoeien, behoort dat tot mijn werk, is dat mijn zaak, is dat mijn probleem?”
De kwaliteitsbeweging heeft daar de volgende antwoorden op:
a. We leven in het tijdperk 3.0. In het tijdperk 0.0 draaide alles om de baas, de sterkste, en het recht van de sterkste. In tijdperk 1.0 ging het om het product. Henry Ford zei dat zijn model T verkrijgbaar was in alle kleuren, zolang het maar zwart is. In tijdperk 2.0 ging het om de klant. De klant is koning. In het tijdperk 3.0 gaat het nog steeds om de klant maar het is daarbij het tijdperk van Mutual Fulfillment. Participatie en engagement zijn wederzijds. De belangstelling en het engagement dat de baas verwacht van zijn personeel, dient hij ook aan hen te geven. Het moet een two-way street zijn.

b. Self fulfillment gaat verder dan fulfillment op het werk. Het gaat om allesomvattend fulfillment in het leven. Het gaat om whole-life succes. Succesvolle bedrijven zijn organisaties die er oprecht belangstelling en begrip voor hebben dat hun medewerkers doorgroeien naar volledige zelfvoltooiing. En hun volle potentieel bereiken op het werk... en daarnaast in hun persoonlijke leven. Dat gaat niet gebeuren zonder proactieve steun en inzet van de manager. De beste bedrijven bieden die hulp en steun aan. Voor goede, moderne managers is het een plezier om mensen te helpen op hun weg naar volledige zelfontplooiing. Let wel, dit is nu een heel ander thema dan het vroegere klagen en zeuren van werknemers. Vroeger: werknemers klagen en zeuren over het werk en over al hun persoonlijke pech en problemen. Nu: managers staan hun medewerkers met plezier bij om hen te begeleiden naar zelfvoltooiing en whole-life succes als onderdeel van een geheel nieuwe en betere relatie. Een relatie van Mutual Fulfillment.

c. Het is een misverstand dat managers geen tijd en energie zouden hebben voor de problemen van personeelsleden en geen bekwaamheid om die te helpen oplossen. Managers zijn kennelijk intelligent, daarom zijn ze vooruitgegaan. Er is niets mooiers of meer dankbaar dan je kennis en ervaring ter beschikking te stellen van anderen. Om anderen te helpen met je beste advies, hulp en goede raad, en mensen op de goede weg te helpen. Medewerkers op weg helpen naar self fulfillment is een van de dankbaarste taken van de moderne manager.

d. Managers worden daar ook voor betaald. Het verhogen van het corporate IQ van een bedrijf is een van de belangrijkste taken van een manager. Dat lukt het best als alle relaties een two-way street zijn en de belangstelling volkomen wederzijds is.

e. Als de manager het niet doet, wie dan wel? Waarschijnlijk niemand en daar is geen enkel bedrijf mee gebaat! Medewerkers dienen allereerst klanten tevreden te stellen, enthousiast te maken en een prettige experience te geven. Dat lukt niet zo goed als iemand boordevol onopgeloste problemen en zorgen zit.

f. Voor veel managers betekent dit allemaal een verandering van mindset. In vroegere tijden hadden we managers die een hekel hadden aan direct contact met klanten (dat waren allemaal lastige mensen en daar was het personeel voor) en met werknemers (ook lastige mensen en daar was de personeelsmanager voor). Managers die met deze veranderingen doorgegroeid zijn, zijn blij met de verandering in mindset. Ze ervaren hun contacten met klanten en medewerkers als uitermate prettig, vruchtbaar, zinvol en effectief voor hun bedrijf. Nu hebben ze er plezier in en willen de oude tijden zo snel mogelijk vergeten.

Reacties van employees

Bij bedrijven waar ik deze materie implementeer krijg ik ook eeuwig en altijd de vraag te horen: “Wat, is dat de taak van de manager, van het bedrijf.”
Ook werknemers hebben het er aanvankelijk even moeilijk mee te horen hoe een relatie tussen bedrijf en medewerkers als partners eigenlijk behoort te zijn. Het is zover van waar men aan gewend is. Maar na verloop van tijd begint de realisatie, de herkenning en erkenning van wat ik hen voorhield. Maar initieel op dag 1, is er ook bij de werknemers onbegrip en ongeloof.

Reacties vanuit overheid

Daar ligt de grootste teleurstelling voor alle kwaliteitsbewegingen. In veel landen, ook in Nederland, zijn pogingen gedaan om Corporate Social Responsibility verplicht te stellen of om een formule te vinden om het aan te wakkeren, te stimuleren door bedrijven incentives te geven voor de omschakeling naar CSR. Dat wil maar niet lukken. In Nederland niet, in Amerika niet en op Aruba wordt nu pas een voorzichtig begin gemaakt met informatie over CSR.

Doordat Aruba (en waarschijnlijk ook Curaçao) de laatste 50 jaar geen duurzame ontwikkeling heeft gekend, is Aruba op alle fronten blijven steken in de eerste 2 fasen van Maslow; mensen werken om te kunnen voldoen aan de biologische behoefte aan voedsel, water en de behoefte aan veiligheid, huis, kleding, zekerheid, stabiliteit. De politiek heeft er zorgvuldig voor gezorgd dat de eilanden een symbool blijven van onbenut potentieel, van onzekerheid, van lage productiviteit, van lage kwaliteit waar bijna niemand aan self fulfillment en whole-life succes toekomt. En dat is treurig. Bedrijven zoals Cheesecake Factory, Starbucks, Disney World en Ritz-Carlton laten duidelijk zien hoe het beter kan, beter voor alle stakeholders, ook de overheid.

Er is dus maar één weg voor de kwaliteitsbeweging: Doorgaan en nooit opgeven. De enige weg naar een betere toekomst ligt in de combinatie van Good Employeeship (goed werknemerschap), Goed Ondernemerschap met CSR, Good Citizenship en Good Governance met professionele bestuurders... en politici waar ze thuis horen: als volksvertegenwoordigers In het parlement. En dat alles heeft onderwijs, continuous education en continuous improvement als fundering.

Mens & Werk

Jongeren en de **arbeidsmarkt**

Het zijn rumoerige tijden voor jongeren. Niet alleen op Curaçao, maar overal ter wereld. Door de financiële crisis zijn er veel werklozen en is het vooral voor jongeren moeilijk om een baan te vinden en om carrière te maken. Er zijn zelfs jongeren met universitaire diploma's op zak die geen werk kunnen vinden.

Tekst: **Judice Ledeboer**

Er tekent zich een tweedeling af onder de jongeren. Aan de ene kant is er de groep jongeren die, omdat ze een studie hebben gevolgd zelfverzekerder dan ooit is en aan de andere kant is er een grote groep die de aansluiting met de arbeidsmarkt dreigt te missen. Motivaction is een onderzoeksbureau in Nederland en enige tijd geleden brachten zij de ontwikkeling van de jongste generatie en hun opvoeders in kaart. Ze hebben het over de 'grenzeloze generatie' waar steeds meer jongeren met problemen kampen zoals schooluitval, schulden, obesitas, alcoholmisbruik en publieke agressie. Hoe komt dat en wat is er aan de hand?

Ook op Curaçao komen genoemde problemen voor en zijn er allerlei organisaties die zich inzetten om deze jongeren op weg te helpen naar een goed werkzaam leven. Veel jongeren hebben moeite om de school af te maken en daardoor is de schooluitval behoorlijk hoog. Het CBS Curaçao heeft cijfers hiervan. Het CBS gebruikt de volgende definitie voor een dropout: een (school)dropout is een persoon die geen diploma van het voortgezet onderwijs heeft. Dat is dus een persoon met helemaal geen opleiding, met alleen een lagere schoolopleiding, met lower secondary education, deze niet heeft afgemaakt en de upper secondary education (havo, vwo), niet heeft afgemaakt. Het CBS zegt zelf dat het geen perfecte methode is, maar eerder een benadering van het aantal dropouts. Het onderzoek is echter consistent uitgevoerd ook voor 2011 toen de Census werd gehouden. Van de bevolking van 15-24 jaar was 6811 niet meer schoolgaand. Het aantal schooldropouts was in totaal 2380. Dat is 34,9 procent (met helemaal geen opleiding en met alleen een lagere schoolopleiding totaal 588, met lower secondary education, niet afgemaakt totaal 1409 en met upper secondary education - havo, vwo - niet afgemaakt, totaal 383).

Het grote probleem is om de jongeren die geen opleiding meer willen doen te motiveren om dat wel te doen. Het kortetermijndenken speelt daarbij een grote rol. De jongeren van tegenwoordig leven intens, zijn gefascineerd door uiterlijk, gaan voor kicks en status. Elke vorm van gezag is taboe en het belang van geduld, zelfbeheersing en het nemen van verantwoordelijkheid wordt niet of nauwelijks overgedragen, met als gevolg een groeiende jeugdproblematiek, criminaliteit en het ontwikkelen van een ongezonde leefstijl. De jongeren willen snel resultaat zien van de energie die ze ergens in stoppen en een langetermijnvisie, waarbij ze over 3, 4 of 5 jaar een diploma kunnen hebben en dan een goede baan kunnen vinden is er niet. Deze groep jongeren vraagt om een duidelijke richting, maar ze missen structuur. De oorzaak ligt dikwijls thuis. Vaak is er alleen een moeder, kinderen uit één gezin met meerdere vaders die er niet of nauwelijks zijn, financiële problemen, weinig goede voorbeelden om hen heen en weinig uitzicht op een andere leefomgeving dan waar ze in opgroeien.

Gelukkig is er ook een groep die wel zelfredzaam is ingesteld. Deze jongeren willen ook een intens leven, zijn gefascineerd door uiterlijk en gaan voor kicks en status, maar ze hebben geleerd en rond zich gezien dat als ze hun school afmaken en doorleren dat er dan een toekomst voor ze is waarin ze onafhankelijk kunnen zijn. Door de grote veranderingen op de arbeidsmarkt is er nu een probleem voor jongeren om werk te vinden, maar door de vergrijzing keert de krapte op de arbeidsmarkt terug. Jongeren zijn en worden dus belangrijk voor de arbeidsmarkt. Hoewel er nu mensen in de zorg ontslagen worden, zullen er in de toekomst volop banen in de zorg en het onderwijs zijn. De jongeren vinden die sectoren echter niet spannend genoeg en niet 'sexy'. Hun droom is om veel geld te verdienen, veel geld. En dan het liefst binnen een zeer korte tijd. En de jongeren willen vrijheid en zelfstandigheid. Ze leren echter niet dat ze daar veel voor moeten doen. Leren, leren en nog eens leren. Degenen die wel doorleren streven de anderen voorbij en de groep die niet wil doorleren blijft letterlijk en figuurlijk met lege handen zitten. Het onderwijs zal daar het grote verschil moeten geven. Samen met de opvoeders, die ook begeleid moeten worden in het opvoeden van jongeren in deze tijd, moet er sturing gegeven worden. De jongeren hebben voorbeeldfiguren nodig, mannen en vrouwen die ervaringsdeskundig zijn in het overleven in deze samenleving. De mens heeft respect voor iemand die iets gepresteerd heeft, op een eerlijke manier. Een mooie auto is niet altijd eerlijk verdiend en dat is ook niet het goede voorbeeld voor de jongeren.

De jongeren die vanuit hun opvoeding wel structuur hebben meegekregen en hun weg proberen te vinden door een vervolgstudie te volgen lopen ook tegen dezelfde verleidingen aan als hun leeftijdsgenoten die uit onevenwichtige gezinnen komen waar ze geen structuur hebben geleerd. Uiteindelijk een plek veroveren op de arbeidsmarkt is voor iedereen moeilijk, want iedere mens heeft zijn onzekerheden. Met een diploma op zak gaat het eerder lukken. Echter, het gedrag, de sociale omgang en de uiterlijke verschijning (schone kleren, geen vieze nagels, nette haren), speelt ook een rol. Het tij kan alleen keren als overheid, onderwijs en het bedrijfsleven gezamenlijk én afzonderlijk actie ondernemen. Er zijn alarmerende geluiden vanuit het bedrijfsleven. Er zijn wel degelijk banen, maar er is nog te veel een mismatch, wat opleiding betreft en ook wat (werk)mentaliteit betreft. De beurt is aan de overheid en het onderwijs én de opvoeders.

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL:
2. Geestdrift; 6. slurfdier; 12. hindernisafdaling; 15. lichtkrans; 17. snelheid; 18. zangstem; 20. aan een snelheidswedstrijd deelnemen; 21. hint; 22. karakter; 25. Grieks eiland; 26. de levende have; 29. slipje; 30. leerrede; 33. houtsoort; 35. langspeelplaat; 37. bos samengebonden graanhalmen; 39. ampère; 40. schattig; 42. keukengerei; 43. aardappel; 45. honingdrank; 46. graveur; 48. gehoororganen; 50. bezittelijk vnw.; 51. bestanddeel; 52. deel van een fiets.

VERTICAAL:
1. Met weglating van titels en waardigheden (Lat.); 2. fatale vrouw; 3. ivoor; 4. uitgraven; 5. maanstand (afk.); 7. symbool actinium; 8. strekking; 9. Iers Republikeins Leger; 10. muziekstijl; 11. ritmische beweging; 13. koppelriem; 14. onbelemmerd; 16. edelgas; 18. bijbels figuur; 19. zweefrek; 23. cijfer; 24. sierdek; 26. ambacht; 27. vogeleigenschap; 28. deel van een wielerronde; 29. muziekuitvoering; 31. haardracht; 32. voetbalterm; 34. en meer andere; 36. gloeilamp; 38. strafwerktuig; 40. boerderij; 41. vergiffenis; 44. behoeftig; 47. te zijner tijd; 49. de onbekende; 50. voorzetsel.

1	■	2	3	4	5		■	6	7	8	9	10	■	11
12	13					■	14	■	15				16	
17					■	18		19	■	20				
21			■	22	23				24		■	25		
■		■	26								27	■		■
28	■	29					■	30				31	■	32
33	34			■	35		36			■	37		38	
39			■	40						41	■	42		
43			44		■	45			■	46	47			
	■	48			49	■		■	50				■	
51							■	52						

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

P.Barendsen
Sabana Basora 56-R
Aruba

Franklin Alberg
Kaya Seri Kalki 19
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

		9	3			7	5	6
7		2			6		4	
	6			9				2
	5		4		3			1
9		4		1		2		
		7	5					8
				4			6	
	9		8			1		
3	7						8	

HEAVY

						9	1	
7				6	5			
		7	6		1			
			9					5
		9				3	7	4
6	5	3			8			
						2	3	
4	8							

ZWEEDSE PUZZEL

soort krokodil / ruimtevaart-org.		steppe-antilope / groente		kapper		loco-motief		keel / ongevul-de ruimte		netto / hoofd-deksel	
				afgodisch / één der muzen							
insect / notenbalk						strijkin-strument / met dank					
							ratel-populier / Israëli-tisch				Spaanse eretitel
lokspijs		aan-genaam / symbool selenium							idem (afk.) / landb. werktuig		
			tegenover			kortschrift					
kinder-speel-goed					staat van de VS						

CRYPTOGRAM

					1	2		3
4		5		6	■		■	
	■		■		■		■	
	■	7						
8			■		■	■	■	
	■	■	■		■	9		
10		11						
	■		■	■	■			
12								

HORIZONTAAL:
1. Deels een stoot (4); **4.** Pijnlijk voor het breien (5); **7.** Kenmerkend voor de echtheid (7); **8.** Europeaan in een expositieruimte (3); **9.** Engelsman terug in de rij (3); **10.** Dat vat geeft gewicht aan een vogel (7); **12.** In het bezit van een ervaren rot (7).

VERTICAAL:
2. Bij de paardenrennen zit er muziek in (4); **3.** Dat harnas is om gek van te worden (6); **4.** Atletische vlo (8); **5.** Zo te horen een consument in de lucht (4); **6.** Strandloper die van een pepervreter afstamt (6); **9.** Pleisterplaats? (4); **11.** Dat water bevat uitsluitend klinkers (3).

WOORDZOEKER

T	U	S	S	E	N	T	IJ	D	S	T	R	E
A	B	R	R	E	R	R	Y	T	I	I	N	A
R	L	A	L	A	E	F	E	P	O	E	E	K
W	O	U	Z	P	U	I	G	N	I	N	R	L
E	E	N	O	O	F	A	A	E	I	S	O	O
B	I	K	S	S	O	M	E	X	N	T	C	P
R	M	A	E	T	P	K	O	P	U	A	S	H
O	A	M	D	O	A	T	A	A	A	C	A	A
O	A	I	O	L	A	B	K	N	O	H	O	M
D	N	K	O	A	I	N	I	D	T	R	C	E
O	D	A	N	A	A	G	R	E	V	L	T	R
B	T	Z	M	T	T	IJ	R	R	L	I	IJ	A
D	A	E	E	A	F	Z	W	E	M	M	E	N
N	A	Z	D	N	P	R	I	N	C	I	P	E
I	N	F	A	N	T	I	E	L	K	E	E	Z
E	T	T	E	R	E	S	S	A	W	T	I	U

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

ADEMNOOD
AFZWEMMEN
AORTA
APOSTOLAAT
BAZAR
BAZOOKA
BEULEN
BLOEIMAAND
CHAPEAU
DAMESFIETS
DRIJFNAT
EINDBOD
ERFGENAAM
EXPANDEREN
HONKBAL
IGREC
INFANTIEL
KAMIKAZE
KANTLIJN
KLOPHAMER
KOOPMAN
LIMIET
MANOIR
OMKOPERIJ
ONSTABIEL
OREID
PRINCIPE
SCOREN
TANKAUTO
TARWEBROOD
TOXINE
TUSSENTIJDS
TYPISCH
UITWAS
VERGAAN
WASSERETTE
ZEEKLEI

© Puzzelland/140816

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

3	6	5	7	1	2	4	9	8
7	1	8	6	9	4	5	3	2
2	9	4	3	8	5	6	1	7
6	5	3	8	4	9	7	2	1
1	8	9	2	7	6	3	4	5
4	7	2	5	3	1	8	6	9
8	2	1	4	5	3	9	7	6
9	3	7	1	6	8	2	5	4
5	4	6	9	2	7	1	8	3

Heavy

5	1	6	4	2	3	7	8	9
7	3	4	1	8	9	5	2	6
8	2	9	6	5	7	1	4	3
3	8	1	7	4	6	2	9	5
9	7	2	5	3	1	8	6	4
6	4	5	2	9	8	3	7	1
2	6	7	9	1	5	4	3	8
4	5	8	3	6	2	9	1	7
1	9	3	8	7	4	6	5	2

Cryptogram:
Horizontaal: 1. Ergo; 4. Indus; 7. naalden; 8. pas; 9. sop; 10. afzegen; 12. kantine. Verticaal: 2. Rond; 3. onknap; 4. inspraak; 5. dons; 6. statig; 9. snee; 11. zijn.
Woordzoeker:
MEEZINGEN

Zweedse puzzel

■	N	■	F	■	G	■	A	■	B	■	D
H	A	S	J	■	E	U	T	E	R	P	E
■	S	U	O	M	I	■	A	S	I	E	L
A	L	L	R	I	S	K	■	S	O	S	■
■	E	■	D	A	H	L	I	A	■	E	S
P	E	P	■	M	A	■	N	A	F	T	A
■	P	R	E	I	■	C	L	I	M	A	X

Prijspuzzel

E	■	E	P	O	D	E	■	N	E	T	T	O	■	I
E	M	P	I	R	E	■	E	■	R	H	O	D	O	S
N	A	P	P	A	■	A	L	P	■	A	L	I	B	I
D	I	E	■	T	A	A	L	A	R	M	■	N	E	S
■	L	■	H	O	R	L	E	P	I	E	P	■	R	■
V	■	J	A	R	I	G	■	A	S	S	A	M	■	H
O	M	A	N	■	E	L	E	V	E	■	L	I	M	A
O	O	G	■	P	L	A	N	E	E	T	■	S	I	R
R	E	U	M	A	■	D	A	R	■	R	E	P	E	L
I	■	A	A	R	D	■	K	■	G	A	V	E	■	E
N	O	R	M	A	A	L	■	A	B	S	A	L	O	M

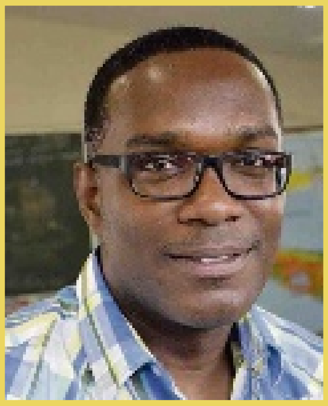

Work & Travel met Elton

Hoe meer hij reist, hoe meer hij van Curaçao gaat houden. Voorlopig is hij echter nog op wereldreis. Docent Aardrijkskunde Elton Sint Jago doet in de Ñapa maandelijks verslag van zijn belevenissen.

'Besuch an Deutschland'

Guten Tag! Ik ben vaak in Duitsland geweest, maar dit was mijn eerste keer in Berlijn, de hoofdstad en grootste stad van het land. Ik kan niet zeggen dat ik het een 'mooie stad' vond, maar wel een zeer gezellige stad met een interessante geschiedenis!

Tekst: **Elton Sint Jago**

Branderburger Tor, Berlijn.

De Berlijnse Muur.

Verder vond ik Berlijn helemaal niet duur, zeker in vergelijking met bijvoorbeeld Londen, Parijs en Rome. Het eerste wat ik bekeek waren de resten van de beruchte Berlijnse Muur, gebouwd in 1961 om het communistische oosten van het kapitalistische westen te scheiden. Vooral het gedeelte bij de kruising van de Acker Strasse en Bernauer Strasse was erg interessant, want de huizen in de laatstgenoemde straat stonden precies op de grens tussen het oosten en het westen. Er zijn verschillende plaatjes te zien, onder anderen van mensen die uit ramen naar het westen sprongen en helaas heeft niet iedereen dat overleefd. Het was een gek gevoel dat je precies op de plek stond waar dit allemaal ruim 50 jaar geleden gebeurd was.

In het centrum zag ik 'Checkpoint Charlie', de enige controlepost met toegang van oost naar west en vice versa voor buitenlanders. Vanaf de Potzdamer Platz liep ik langs het Holocaust Memorial, met meer dan 2700 betonnen platen, in de richting van de beroemde Brandenburger Tor. Gebouwd in de tweede helft van de 18e eeuw is de Brandenburger Tor ongetwijfeld hét 'landmark' van Berlijn, het symbool van de stad dat Duitse euro-muntjes siert.

Bij de Neue Synagoge had men een kleine tentoonstelling in verband met de herdenking van de 'Reichskristallnacht' in 1938. Er waren kopieën van telegrammen over de gebeurtenissen die door de vele buitenlandse ambassades naar hun regeringen verstuurd zijn. Ook kon je veel zien en lezen over de geschiedenis van de synagoge zelf; hoe het gebouw de oorlog overleefd heeft en hoe het nu nog steeds gebruikt wordt door de kleine joodse gemeenschap dat nog in Berlijn leeft. Grappig vond ik de bijzondere verkeerslichten voor voetgangers die ze in voormalig Oost-Berlijn gebruikten, de 'Ampelmännchen'.

Na Berlijn ging ik door om kort een kennis van me te bezoeken in Frankfurt. Het was mijn tweede bezoek aan die stad, nadat ik er eerder was tijdens een studiereis in 2003. De stad aan de oevers van de Main heeft een skyline met verschillende wolkenkrabbers en wordt daarom 'Mainhattan' genoemd. Frankfurt kent ook de grootste luchthaven van Duitsland en is ook de stad waar de Europese Centrale Bank is gehuisvest. Het weer werkte niet altijd mee en daardoor kon ik niet zoveel doen. Wel heb ik genoten van het eten en de beroemde 'Glühwein' bij de kerstmarkt aan de prachtige Römerplatz, een plein in het centrum. Glühwein is verwarmde wijn met kruiden.

Dit soort kerstmarkten, in het Duits 'Weihnachtsmarkt' genoemd, zijn overal in Duitsland te vinden aan het eind van het jaar. Ook in Keulen dus, mijn volgende stop waar ik een vriend van me bezocht. Veel sightseeing heb ik niet gedaan, want het was mijn derde bezoek aan Keulen. De Weihnachtsmarkt van Keulen bevindt zich naast de beroemde Kölner Dom, een enorme en indrukwekkende kathedraal die als symbool van de stad fungeert. Men begon met de bouw in de 13e eeuw, maar pas in de 19e eeuw ging men door met bouwen om de kerk in 1880 af te kunnen maken. Verder heb ik niet veel gedaan in Keulen. Ik heb vooral met mijn vriend en diens vrienden/huisgenoten rondgehangen en ben uitgeweest. Ook heb ik in Duitsland mijn Duits kunnen verbeteren. Het is nog lang niet vloeiend, maar ik kan wel meer dan alleen basis-Duits. Ik ga er zeker verder aan werken en dat zal niet moeilijk worden want Duitsers zijn overal te vinden! Vanuit Düsseldorf nam ik een ongeplande, lange vlucht om wat 'bij te komen'. Lees dit verder in mijn volgende verslag!

Ampelmännchen, Berlijn.